

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Justinos Tamašiūnaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas

Vadovas: lekt. Gintautas Bartkus

Recenzentas: lekt. Juozas Rimas

Vilnius 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PRIVERSTINIO AKCIJŲ PARDAVIMO IR PIRKIMO INSTITUTO ATSIDIRADIMO NACIONALINĖJE TEISĖJE APŽVALGA.....	7
2. PRIVERSTINIS AKCIJŲ PARDAVIMAS IR PIRKIMAS IR NUOSAVYBĖS APSAUGA.....	14
2.1. Nuosavybės neliečiamumo principas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 1 protokolo 1 str. bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje	14
2.2. Nuosavybės neliečiamumo principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei Konstitucinio Teismo praktikoje.....	17
3. PRIVERSTINIO AKCIJŲ PARDAVIMO IR PIRKIMO INSTITUTO ETAPAI.....	20
3.1. Ieškinio padavimas dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo	21
3.2. Siūlymo teikimas kitiems akcininkams tapti bendraieškiais	31
3.3. Teismo sprendimo priėmimas dėl ieškinio, nustačius, kad yra aplinkybės numatytos CK 2.115 str. 1 d.	32
3.4. Ekspertų paskyrimas ir jų darbo apmokėjimo tvarkos nustatymas.....	43
3.5. Akcijų kainos nustatymas ir ataskaitos pateikimas teismui ir šalims bei nutarties dėl akcijų kainos priėmimas.....	44
3.6. Akcijų perdavimas ir nustatytos kainos sumokėjimas	49
4. PRIVERSTINIO AKCIJŲ PARDAVIMO IR PIRKIMO INSTITUTO ATRIBOJIMAS NUO PANAŠIŲ NACIONALINĖS TEISĖS INSTITUTŲ	52
4.1. Privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas	52
4.2. Privalomas oficialus siūlymas.....	55
4.3. Priverstinis banko akcijų pardavimas	56
IŠVADOS	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IVADAS

Magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjamas dar visai neseniai Lietuvos civilinėje teisėje atsiradęs priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas, kuris užtikrina juridinio asmens dalyvio teisę kreiptis į teismą ir reikalauti, kad kito juridinio asmens dalyvio, kurio veiksmai yra priešingi juridinio asmens veiklos tikslams, akcijos būtų parduotos ieškovui arba, priešingai, reikalauti, kad iš ieškovo būtų išpirktos akcijos, kai jis, dėl kito juridinio asmens dalyvio veiksmų, negali tinkamai įgyvendinti savo teisių. Šis institutas įmonių teisėje yra reikšmingas užtikrinant akcininkų teises ir interesus, siekiant išlaikyti veiksmingai veikiančią juridinį asmenį bei konfliktų, kylančių tarp akcininkų išsprendimui. Autorė pastebi, jog priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto taikymo populiarumas Lietuvos įmonių teisėje vis didėja, todėl tampa labai svarbu tinkamai suprasti šio instituto turinį, identifikuoti ir spręsti instituto reglamentavimo teisės aktuose bei taikymo teismų praktikoje kylančias pagrindines problemas.

Temos aktualumas. Šio darbo aktualumą nulėmė tai, kad priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto teisinis reglamentavimas ir praktinis taikymas Lietuvos teisėje yra gana naujas reiškinys, kuris atsirado tik su naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau CK) įsigaliojimu 2001 m. Sovietų Sąjungos okupuotoje Lietuvoje nebuvo palankių sąlygų vystyti įmonių teisei, steigti privatesiems juridiniams asmenims, beveik nebuvo ginama ir saugoma asmeninė nuosavybė. Tačiau atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę ir pradėjus kurti teisinės valstybės pamatus buvo atsisakyta socialistinės ideologijos, įtvirtinama laisvė turėti privačios nuosavybės, iš planinės ekonomikos pereita į rinkos ekonomiką, todėl buvo svarbu naujai sureguliuoti daugelį civilinės teisės klausimų tiek fizinių, tiek juridinių asmenų atžvilgiu. Kadangi priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo procedūra nacionalinėje teisės sistemoje atsirado visai neseniai, beveik nėra jokių išsamesnių šio instituto mokslinių tyrimų, neišleista straipsnių ar monografijų šia tematika, negausi ir teismų praktika, todėl svarbia užduotimi tampa mokslinis priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto įvertinimas, instituto problematikos išgryninimas teisės norminiuose aktuose ir teismų praktikoje, šių problemų sprendimas bei instituto tolimesnis tobulinimas.

Temos aktualumas pagrindžiamas ir tuo, kad per neilgą priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto egzistavimą nacionalinėje teisėje, jau spėta susidurti su teorinio ir praktinio pobūdžio problemomis. Nors institutas yra gana išsamiai

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263.

reglamentuotas CK, tačiau nesant išsamesnių šio instituto doktrininų tyrimų ir esant negausiai teismų praktikai (kasacinės instancijos teismą buvo pasiekusios tik kelios bylos), kyla tinkamo instituto materialinių ir procesinių normų aiškinimo ir taikymo klausimai. Todėl didėjant šio instituto populiarumui, būtina, kad bendrosios kompetencijos teismai vienodai spręstų tuos pačius šio instituto teorinius ir praktinius taikymo klausimus, kad besikreipiantys teisinės pagalbos juridinio asmens dalyviai galėtų kuo efektyviau, greičiau ir ekonomiškiau apginti savo pažeistas teises ir interesus.

Darbo tikslai. Šio baigiamojo darbo tikslai yra visapusiškai išnagrinėti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutą, identifikuoti pagrindines ir aktualiausias instituto reglamentavimo bei praktinio taikymo problemas, pasiūlyti šio instituto problematikos sprendimo būdus ir variantus kaip patobulinti instituto reguliavimą ir taikymą praktikoje, kad būtų užtikrinamas sklandus, nuoseklus ir teisiškai pagrįstas šio instituto veikimas.

Taigi magistrinio darbo autorė iškelia tokius uždavinius minėtiems tikslams pasiekti:

1) atskleisti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo atsiradimo nacionalinėje įmonių teisėje kilmę, įtvirtinimo teisės aktuose raidą ir tikslus, instituto santykį su nuosavybės neliečiamumo principu, bei atskirti šį institutą nuo kitų panašių nacionalinės teisės institutų;

2) visapusiškai išnagrinėti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto etapus pagal nacionalinę teisę;

3) identifikuoti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto teorinius bei praktinius probleminius aspektus ir pasiūlyti jų sprendimo variantus.

Tyrimo objektas. Šio magistrinio darbo tyrimo objektas yra išnagrinėti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto, įtvirtinto CK 2 knygos, 2 dalies, IX skyriuje kaip priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo ir priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti teises, turinį bei instituto taikymą teismų praktikoje.

Atsižvelgiant į tai, jog teismų praktikoje priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas iš esmės buvo taikomas tik dėl uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų akcijų priverstinio pardavimo ir pirkimo, taip pat atsižvelgiant ir į pavadinimo formuluotę, darbe nebus plačiau analizuojami praktiniai ir teoriniai klausimai susiję su priverstiniu dalių ir pajų pardavimu ir pirkimu. Taip pat autorė darbo temą - „priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas“ - supranta siaurai, tik kaip CK įtvirtintą institutą, todėl plačiau nesigilins į kitus priverstinius akcijų pirkimo ir pardavimo būdus, kaip, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos

vertybinių popierių įstatyme² (toliau VPI) įtvirtintą privalomą akcijų pardavimą ir pirkimą bei privalomą oficialų siūlymą, o savo darbe apsiribos tik lyginamuoju panašių institutų su darbe nagrinėjamu priverstiniu akcijų pardavimo ir pirkimo institutu aspektu.

Darbo autorė daugiausiai dėmesio skirs išnagrinėti konkrečioms priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto etapams ir šio instituto reguliavime ir praktiniame taikyme pasitaikančių problemų identifikavimui bei problemų sprendimo variantų pasiūlymui. Analizuojant instituto etapus lyginamuoju aspektu bus nagrinėjamas ir Jungtinės Karalystės teisinėje sistemoje esantis priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas. Taip pat darbe bus atskleidžiama instituto kilmė ir raida, perkėlimo į nacionalinę įmonių teisę priežastys ir tikslai, iškeliamas priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto ir nuosavybės neliečiamumo neprieštaravimo klausimas.

Darbo originalumas. Autorė pažymi, jog per pastaruosius ketverius metus Vilniaus universiteto Teisės fakultete nebūta mokslinių darbų išsamiai nagrinėjančių priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutą. Nacionalinės teisės doktrinoje beveik nėra jokių mokslinių darbų, monografijų, straipsnių nagrinėjančių priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto įtvirtinimą teisės aktuose bei teorijoje ir praktikoje pasitaikančią jo problematiką, todėl norėtųsi, kad šis magistrinis darbas paskatintų tolimesnius instituto mokslinius tyrimus.

Tyrimo metodai. Nagrinėjant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto turinį, kilmę, jo teorinio bei praktinio taikymo problematiką, bei kitus klausimus buvo naudotasi istoriniu, lyginamuoju, sisteminės analizės, loginiu bei teleologiniu metodais.

Istorinis metodas pasitelkiamas nustatant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto kilmę, jo evoliuciją įtvirtinant Lietuvos nacionalinėje teisėje, atskleidžiant įtvirtinimo priežastis ir tikslus tam, kad geriau būtų suprantama instituto esmė, prasmė ir reikalingumas Lietuvos įmonių teisėje.

Lyginamasis metodas darbe naudojamas išryškinant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto pagrindinius panašumus ir skirtumus su kitais panašiais institutais tam, kad geriau būtų suvokta instituto vieta nacionalinėje teisėje. Taip pat šis metodas pasitelkiamas atskleidžiant Olandijos ir Jungtinės Karalystės teisinėse sistemose egzistuojančių priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutų požymius, siekiant palyginti ir geriau įvertinti nacionalinėje teisėje įtvirtinto instituto reglamentavimo tinkamumą ir surasti naujų idėjų tobulinant dabartinį reglamentavimą ir praktinį pritaikymą teismuose.

² Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626.

Sisteminės analizės metodo pagalba pasitelkiama nagrinėjant instituto neprieštaravimo nuosavybės neliečiamumo klausimui per Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Taip pat, analizuojant teisės aktus, teismų praktiką ir kitus šaltinius, šis metodas naudojamas siekiant atkleisti ir išanalizuoti šio kompleksinio priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto reglamentavimo teisės aktuose problematiką, atskleisti teisėkūros problemas ir rasti jų sprendimo būdus, kad būtų užtikrinamas instituto stabilus ir vienodas aiškinimas ir taikymas.

Loginis metodas pasitelkiamas analizuojant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto teorines ir praktines problemas, taip pat surandant ir pasiūlant motyvuotus ir pagrįstus jų sprendimo būdus ir tolimesnio tobulinimo rekomendacijas bei teikiant išvadas.

Teleologinis (įstatymo tikslo) metodas leidžia atskleisti tikruosius priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto teisės normų tikslus ir uždavinius, nustatyti jų turinio esmę ir prasmę.

Svarbiausi šaltiniai. Rašant magistrinį darbą, daugiausia remtasi Lietuvos Respublikoje galiojančiais teisės norminiais aktais. Labai reikšminga, ypač nagrinėjant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo etapus ir jų praktinį įgyvendinimą, yra Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika. Taip pat ne mažiau svarbūs tyrimui yra Jungtinės Karalystės 2006 m. Bendrovių įstatymas³, teismų praktika bei doktrina.

³ The Official Home of UK Legislation. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46, 994-996 str. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].

1. PRIVERSTINIO AKCIJŲ PARDAVIMO IR PIRKIMO INSTITUTO ATSIKIDIMAS NACIONALINĖJE TEISĖJE APŽVALGA

Prieš pradėdant nagrinėti konkrečius priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto etapus, instituto reglamentavimo CK bei taikymo teismų praktikoje probleminius aspektus, autorė mano, kad būtų reikšminga aptarti šio instituto kilmę, įtvirtinimo nacionalinės teisės sistemoje evoliuciją, atsiradimo priežastis ir tikslus. Šioje darbo dalyje atskleidžiama trumpa istorinė priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto apžvalga leis geriau suprasti jo esmę, reikšmę ir reikalingumą Lietuvos įmonių teisėje.

Pažymėtina, jog priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas į nacionalinę teisės sistemą inkorporuotas pakankamai neseniai. Šio instituto požymiai iki naujojo CK Lietuvos teisėje nebuvo žinomi, todėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas, užtikrinantis garantijas pažeistoms akcininkų teisėms ir interesams ginti, yra palyginus naujas reiškinys Lietuvos teisėje.

Naujasis, 2000 m. priimtas CK⁴, buvo pirmasis Lietuvos istorijoje nacionalinės teisės aktas sistemaiškai sureguliuojantis civilinius teisinius santykius⁵. Iki tol Lietuva neturėjo grynai savo, civilinių teisinių santykių reguliavimo, įtvirtinančio kodekso. Tarpukario metu Lietuvos teritorijoje civilinius teisinius santykius reguliavo net keturių skirtingų teisinių sistemų teisės normos, o Lietuvos nacionalinės civilinės teisės kodifikacijos darbai nebuvo pabaigti dėl Lietuvos okupavimo. Vėliau Sovietų Sąjungos okupacijos metu iš pradžių veikė 1940 m. Rusijos civilinis kodeksas, paskui priėmus SSRS civilinių įstatymų pagrindus, Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje buvo priimtas naujas 1964 m. Civilinis kodeksas⁶. Tačiau šis kodeksas nebuvo savarankiškas lietuviškos teisinės minties išraiškos aktas, o tik tuo metu naujai priimto Sovietų Sąjungos Civilinio kodekso kopija⁷. Veikiant socialistinei santvarkai, asmeninė nuosavybė beveik nebuvo ginama, nebuvo sudarytos sąlygos kurtis ir plėtotis privatiems juridiniams asmenims, vietoj rinkos ekonomikos veikė planinė ekonomika. Iš esmės piliečių asmeninės nuosavybės pagrindą sudarė pajamos gaunamos iš darbo⁸. Todėl, visų pirma, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir pasikeitus ekonominei, socialinei bei politinei

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263.

⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Aiškinamasis raštas dėl Civilinio kodekso Antrosios knygos projekto* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-2269 [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=93282> [žiūrėta 2011-03-01].

⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

⁷ BARANAUSKAS, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007, p. 28.

⁸ *Cit. op.* 6, 95 str.

situacijai civilinių teisinių santykių reguliavimas turėjo būti pritaikytas prie naujos teisinės valstybės santvarkos. Uždaviniu tapo vietoj planinės ekonomikos sistemos, kurios pagrindą iš esmės sudarė valstybinė gamybos priemonių nuosavybė, sukurti naują ekonominę santvarką, paremtą private nuosavybe ir konkurenciniais rinkos dalyvių santykiais⁹. Antra, buvo būtina suderinti nacionalinę teisę su tarptautinės teisės aktais, o svarbiausia siekiant įstoti į Europos Sąjungą, nacionalinė teisė turėjo būti suderinta ir su Europos Sąjungos teise. Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymas¹⁰ numatė, kad 1964 m. Civilinis kodeksas turėjo netekti galios nuo 2000 m. sausio 1 d., todėl iki to laiko turėjo būti suspėta parengti ir priimti naująjį CK.

Taigi priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas buvo įtrauktas į 2000 m. liepos 18 d. CK¹¹ 2 knygos „Asmenys“, 2 dalies „Juridiniai asmenys“, IX skyriaus „Priverstinis akcijų (dalių, pajų) pardavimas“ redakciją ir pradėtas taikyti po CK įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d. Pažymėtina, jog rengiant CK, priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto procedūra buvo perkelta iš vieno iš moderniausių Europoje laikomo Olandijos Civilinio kodekso¹² (toliau Olandijos CK).

Ruošiant CK, priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas jau buvo įtvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Seimui 2000 m. sausio 3 d. svarstyti pateiktame pirmajame CK antrosios knygos projekte¹³. Pažymėtina, jog kai kurių instituto nuostatų reglamentavimas CK projekte skyrėsi nuo dabar galiojančios CK redakcijos. Tarp reikšmingiausių skirtumų paminėtina tai, jog pirmojo projekto redakcijoje buvo įtvirtintas kitoks kreipimosi į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo pagrindas, numatant, jog juridinio asmens dalyvio veiksmai turi ne tik prieštarauti juridinio asmens veiklos tikslams, bet turi kelti pavojų ir viešajam interesui. Siejant su viešojo intereso sąlyga, projekte teisė kreiptis į teismą buvo numatyta ir prokurorui.

⁹ VILEITA, A., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 82.

¹⁰ Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 108-2729.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263, 2.115-2.123 str.

¹² WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009, p. 357-360, 335-343 str.

¹³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Civilinio kodekso projektas (Antroji knyga)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-2269 [žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=93281> [žiūrėta 2011-02-27].

2000 m. kovo 15 d. Teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos, įvertinęs pirmąjį CK antrosios knygos projektą, pateikė savo išvadą¹⁴, kurioje išdėstė pastabas bei pasiūlymus ir dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto normų reglamentavimo iš kurių svarbiausi paminėtini šie:

1) suabejota nuostata, dėl prokuroro teisės kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo. Pažymėtina, jog ši projekto nuostata nepagrįstai išplėtė prokuroro veikimo ribas, kadangi neatitiko Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose teisės norminiuose aktuose įtvirtintos prokuroro kompetencijos;

2) išvadoje buvo pasiūlyta įtraukti į procesą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, juridinį asmenį, kurio akcijos yra priverstinai parduodamos ir perkamos;

3) rekomenduota atsisakyti nuostatos dėl privalomo advokato dalyvavimo procese, kadangi tokia nuostata tik apsunkintų dalyvaujančių šalių padėtį procese;

4) svarstyta, ar nereikėtų ieškovui prieš pateikiant ieškinį dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo įnešti į depozitinę teismo sąskaitą užstatą, kuris turėtų užtikrinti atsakovo turėtų išlaidų ir nuostolių padengimą, jeigu ieškinys būtų teismo atmestas¹⁵.

Visgi Teisės ir teisėtvarkos komitetas, rengdamas antrąjį CK antrosios knygos projektą¹⁶, atsižvelgė tik į dalį Teisės departamento išvadose pateiktų rekomendacijų dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto reguliavimo. Projekto antrajame variante vis dar palikta prokuroro teisė kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir juridinio asmens dalyvio veiksmų prieštaravimo viešajam interesui sąlyga, nors galiausiai Seimo priimtame naujajame CK šių diskusinių nuostatų nebelieka.

Kaip jau minėta, priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas yra perkeltas iš Olandijos teisinės sistemos. Parengiamuosiuose CK dokumentuose įstatymų leidėjas nepasisako, kodėl jis rėmėsi būtent Olandijos teisės reglamentavimu, tačiau neabejotinai Olandijos CK yra laikomas vienu iš moderniausių civilinius santykius reglamentuojančių teisės aktų. Daugelis normų iš Olandijos CK perkeltos beveik pažodžiui, tačiau pastebimi ir reikšmingi skirtumai:

1) visų pirma, įtvirtinant priverstinį akcijų pardavimo ir pirkimo institutą naujajame nacionaliniame CK buvo numatytas kitoks kreipimosi į teismą pagrindas, nustatant, jog

¹⁴ Teisės departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Išvada Civilinio kodekso projektui (Antrajai knygai)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-1139 [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=97278> [žiūrėta 2011-03-01].

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Teisės ir teisėtvarkos komitetas, Lietuvos Respublikos Seimas. *Civilinio kodekso projektas (Antroji knyga)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-2269 (2) [žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=102245> [žiūrėta 2011-02-27].

akcininkas gali kreiptis dėl juridinio asmens dalyvio priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams ir negalima pagrįstai manyti, jog tokie veiksmai ateityje gali pasikeisti. Olandijos CK numatė, jog vienas ar keli akcininkai, turi teisę inicijuoti akcijų išpirkimo procesą prieš kitą akcininką, kuris savo veiksmais pažeidžia įmonės interesus tokia apimtimi, jog tolimesnis tokio juridinio asmens dalyvio buvimas juridiniame asmenyje negali būti protingai toleruojamas¹⁷;

2) nustatytas kitoks laikinųjų apsaugos priemonių taikymo momentas. LR CK numatyta, jog apribojimai pradunami taikyti nuo teismo sprendimo priėmimo momento. Tuo tarpu Olandijos CK numatė ankstesnį apribojimų taikymo momentą, tai yra, nuo ieškinio padavimo momento¹⁸. Vėliau darbe bus svarstyta, ar siekiant apsaugoti sąžiningųjų akcininkų interesus, o taip pat ir visos įmonės interesus, nereikėtų laikinųjų apsaugos priemonių taikyti anksčiau nei nuo teismo sprendimo priėmimo momento;

3) trečia, skirtumai pastebimi ir ekspertų skyrimo tvarkoje. Olandijos CK numato, kad teismas skiria nuo 1 iki 3 ekspertų ir šalims nesuteikiama teisė apskusti nutarties dėl ekspertų skyrimo¹⁹. Nacionaliniame CK nėra įtvirtinamas konkretus skiriamų ekspertų skaičius, teismui paliekama teisė nuspręsti kokį skaičių ekspertų skirti, o sprendimą dėl ekspertų paskyrimo leidžiama skusti aukštesnės pakopos teismui.

Priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas yra žinomas ne tik Olandijos ir Lietuvos įmonių teisėje, tačiau yra įtvirtintas ir kitų valstybių teisinėse sistemose, pavyzdžiui, JAV Minesotos valstijoje²⁰, Jungtinėje Karalystėje²¹, Australijoje²², Kanadoje²³ ir kitur. Paminėtina, jog Europos Sąjungos mastu, institutas pirmą kartą buvo numatytas 2008 m. birželio 25 d. Europos Komisijos pasiūlyme dėl Tarybos reglamento

¹⁷ WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009, p. 357, 336 str. 1 d.

¹⁸ *Ibid.*, p. 358, 338 str. 1 d.

¹⁹ *Ibid.*, p. 358, 339 str. 1 d.

²⁰ Minnesota Office of the Revisor of Statutes. *Minnesota Business Corporation Act* [interaktyvus]. 1981, c. 302A, 751 str. [žiūrėta 2011-02-28]. Prieiga per internetą: <<https://www.revisor.mn.gov/statutes/?id=302A.751>> [žiūrėta 2011-02-28].

²¹ The Official Home of UK Legislation. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46, 994-996 str. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].

²² Australian Government. *Corporations Act 2001*. [interaktyvus]. 2001, 232-235 str. [žiūrėta 2011-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.comlaw.gov.au/Details/C2011C00173>> [žiūrėta 2011-02-28].

²³ Canadian Legal Information Institute. *Canada Business Corporations Act 1985* [interaktyvus]. 1985, C-44, 241 str. [žiūrėta 2011-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-44/latest/rsc-1985-c-c-44.html>> [žiūrėta 2011-02-28].

dėl Europos privačiosios bendrovės statuso²⁴, kuriuo siūloma įtvirtinti Europos privačiąją bendrovę (lot. – *Societas Privata Europaea*), tačiau reglamentas dar nėra priimtas. Pagal reglamento projektą akcininkas, savo veiksmais padaręs didelės žalos bendrovės interesams arba kai jo tolimesnė, kaip bendrovės nario, veikla yra žalinga bendrovės veiklai, gali būti pašalinamas teismo sprendimu išperkant iš jo akcijas. Taip pat, priešingai, akcininkas gali pasitraukti iš bendrovės reikalaujant išpirkti iš jo akcijas, kai bendrovė valdoma taip, kad yra daroma didelė žala jo interesams dėl šių įvykių: 1) bendrovė prarado didelę dalį turto; 2) bendrovės registruotoji buveinė perkelta į kitą valstybę narę; 3) bendrovės veikla iš esmės buvo pakeista; 4) mažiausiai per pastaruosius 3 metus nebuvo paskirstyti dividendai, nors pagal bendrovės finansinius rodiklius dividendų paskirstymas buvo galimas.

Kitų jurisdikcijų, įtvirtinančių priverstinį akcijų pardavimą ir pirkimą, teismų praktika bei instituto reglamentavimo bendrovių įstatymuose palyginimas yra reikšmingas atsakant į LR CK numatyto instituto taikymo teorinius ir praktinius klausimus bei ieškant variantų kaip institutas gali būti tobulinamas. Todėl darbe, nagrinėjant konkrečius instituto etapus, bus siekiama palyginti LR CK įtvirtintą institutą su Jungtinės Karalystės įmonių teisėje numatytu institutu ir jo taikymu.

Darbo autorės nuomone, nagrinėjant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atsiradimą nacionalinėje teisėje, svarbu yra išskirti instituto atsiradimo tikslus, kurių siekė įstatymų leidėjas inkorporuodamas jį į naująjį CK. Autorės nuomone, išskiriami tokie pagrindiniai priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo tikslai:

1) *juridinio asmens veiklos tikslų įgyvendinimo užtikrinimas*. Privatus juridinis asmuo visada yra steigiamas siekti tam tikrų bendrų visiems juridinio asmens dalyviams tikslų. Dažniausiai pagrindinis juridinio asmens tikslas yra pelno siekimas. Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas sudaro prielaidas realiam juridinio asmens veiklos tikslų įgyvendinimui užtikrinti. Ši priemonė užtikrina galimybę pašalinti iš juridinio asmens dalyvius, kurių veiksmai rodo, jog jų tikslas yra kitoks nei privačių interesų per juridinį asmenį tenkinimas²⁵.

Autorės nuomone, juridinio asmens veiklos tikslų įgyvendinimo užtikrinimui nebūtinai visais atvejais reikia pašalinti juridinio asmens dalyvį, todėl vėliau darbe bus svarstyta, ar susidariusiai konfliktinei situacijai bendrovėje išspręsti nepakaktų iš

²⁴ Europos Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuso [interaktyvus]. 2008-06-29, Nr. KOM(2008)396 [žiūrėta 2011-03-01], 17-18 str. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:087E:0300:0321:LT:PDF>> [žiūrėta 2011-03-01].

²⁵ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 235.

juridinio asmens dalyvio, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens tikslams, išpirkti tik dalį akcijų.

2) *akcininkų teisių ir interesų gynybos priemonė*. Uždarosios akcinės bendrovės akcininkai, kurių turimų akcijų vertė sudaro ne mažesnę dalį kaip 1/3 įstatinio kapitalo gali, pasinaudodami priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutu, išeiti iš bendrovės parduodami savo akcijas likusiems akcininkams, dėl kurių veiksmų negali tinkamai įgyvendinti savo teisių, arba reikalauti teismo išpirkti akcininkų, veikiančių priešingai juridinio asmens tikslams, akcijas. Autorės nuomone, šis institutas iš esmės suteikia teisių ir interesų gynybos priemonę smulkiesiems akcininkams, turintiems bent 1/3 bendrovės akcijų ir neturintiems akcijų daugumos, reikalingos svarbiems bendrovės sprendimams priimti. Taigi, priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas skirtas užtikrinti interesų balansą tarp stambiųjų ir smulkiųjų akcininkų ir konfliktų, iškylančių tarp akcininkų, išsprendimui. Pažymėtina, kad pagal teismų praktiką dažniausiai dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo kreipiasi vienas ar keli akcininkai, turintys trečdalį visų bendrovės akcijų, bet neturintys akcijų daugumos. Visgi pasinaudoti šiuo institutu nedraudžiama ir akcijų daugumą turintiems akcininkams. Tačiau priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas turi būti taikomas tik tokiais išimtiniais atvejais, kai bendrovėje susidariusios situacijos negalima išspręsti kitu būdu, išskyrus priverstiniu akcijų pardavimu ir pirkimu. Paprastai akcijų daugumą turintys akcininkai, nuo kurių priklauso bendrovės valdymas, konfliktinę situaciją gali išspręsti kitais būdais, pavyzdžiui, jei akcininkas, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams, bendrovėje veikia ir kaip valdymo organas, akcininkų daugumos sprendimu jis gali būti pašalinamas iš pareigų.

3) *Teisinių aklaviečių (angl. – deadlock) išsprendimo priemonė*. Dažnai uždarosiose akcinėse bendrovėse ilgalaikė konfliktinė situacija gali susiklostyti ir dėl abiejų akcininkų veiksmų, kai dėl požiūrių išsiskyrimo ir vienodo akcijų suteikiamų balsų kiekio turėjimo, vienam akcininkui balsuojant už, o kitam prieš, bendrovėje negali būti priimami jos veiklai reikšmingi sprendimai. Tokia situacija yra žalinga juridinio asmens veiklai ir gali būti pašalinama per priverstinį akcijų pardavimą ir pirkimą. Tačiau, pažymėtina, jog teismai gali pašalinti akcininką tik nustačius, kad akcininko veiksmai rodo jo nesąžiningumą, nelojalumą juridinio asmens atžvilgiu²⁶.

Autorė pastebi, jog po naujojo CK įsigaliojimo pradėtas taikyti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas per 10 jo gyvavimo metų nebuvo tobulinamas ar

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ bankinės technologijos, Nr. 3K-3-483/2007, kat. 27.10.

keičiamas, o šio instituto teismų praktika nėra labai gausi, todėl neretai kyla tinkamo materialinių ir procesinių normų taikymo ir aiškinimo klausimai, pavyzdžiui: kokios dienos verte turi būti nustatoma priverstinai parduodamų akcijų kaina, kokios laikinosios apsaugos priemonės turi būti taikomos, ar juridinis asmuo, kurio akcijos yra priverstinai parduodamos ir perkamos, turi būti į bylą traukiamas trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, ir kiti klausimai, kurie bus analizuojami nagrinėjant konkrečius instituto etapus. Taip pat, kadangi šiuo institutu yra įtvirtinama galimybė teismo sprendimu priverstinai išpirkti akcininkui priklausančias akcijas, kyla jo neprieštaravimo konstituciniam nuosavybės neliečiamumo principui klausimas, kuris bus nagrinėjamas kitoje šio darbo dalyje.

2. PRIVERSTINIS AKCIJŲ PARDAVIMAS IR PIRKIMAS IR NUOSAVYBĖS APSAUGA

Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutu yra įtvirtinama galimybė teismo sprendimu priverstinai išpirkti akcininkui nuosavybės teise priklausančias akcijas, todėl kyla šio instituto neprieštaravimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos²⁷ 1 protokole²⁸ įtvirtintam nuosavybės neliečiamumo principui klausimas.

2.1. Nuosavybės neliečiamumo principas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 1 protokolo 1 str. bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje

Žmogaus teisė į nuosavybę deklaruota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau EŽTK) 1 protokolo 1 str. Lietuva, ratifikavusi EŽTK 1 protokolą 1995 m. gruodžio 7 d. (įsigaliojo 1996 m.), įsipareigojo užtikrinti vieną iš svarbiausių žmogaus teisių – teisę į nuosavybę. Teisės į nuosavybę principas taip pat įtvirtintas ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijos 17 str.²⁹, kuria rėmėsi ir EŽTK, tačiau deklaracijoje įtvirtinta tik teisė turėti nuosavybę ir tai, kad ji negali būti savavališkai atimta.

Jau pirmajame EŽTK 1 protokolo 1 str. sakinyje dėl nuosavybės apsaugos nustatyta, kad kiekvienas fizinis ir juridinis asmuo turi teisę netrukdomai disponuoti savo turtu³⁰. Taigi, fiziniai ir juridiniai asmenys gali laisva valia ir kada nori perleisti savo turimą turtą. Nuosavybės sąvoka, įtvirtinta EŽTK protokole aiškinama plečiamai. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau EŽTT) yra pripažinęs, jok akcija patenka į nuosavybės sąvoką³¹, įtvirtintą EŽTK 1 protokolo 1 str., todėl akcininko nuosavybės teisė savo nuožiūra valdyti, naudoti ir disponuoti akcijomis yra saugomos pagal minėtą straipsnį. Tačiau savininko nuosavybės teisės gali būti ribojamos. Antrajame EŽTK 1 protokolo 1 str. sakinyje įtvirtinta, kad iš nieko nuosavybė negali būti atimta, išskyrus kai

²⁷ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

²⁸ 1952 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386.

²⁹ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497, 17 str.

³⁰ *Cit. op.* 28, 1 str.

³¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. spalio 25 d. sprendimas byloje Nr. 8588/79, 8589/79, *Bramelid ir Malmström v. Švedija* (1984), 29 DR 64.

tai yra būtina visuomenės interesams ir tik įstatymo nustatytais sąlygomis bei remiantis bendraisiais tarptautinės teisės principais. Taip pat trečiajame sakinyje įtvirtinta, jog pirmajame ir antrajame sakinyje įtvirtintos taisyklės jokiu būdu neriboja valstybės teisės taikyti tokius įstatymus, kurie reikalingi, kad valstybė galėtų kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą arba garantuojant mokesčių, rinkliavų, baudų mokėjimą³². Pažymėtina, jog EŽTT praktikoje yra įvardytos trys EŽTK 1 protokolo 1 str. taisyklės: 1) netrukdomo disponavimo savo nuosavybe taisyklė; 2) nuosavybės teisės ribojimo taisyklė ir sąlygos; 3) valstybės teisė kontroliuoti, kad nuosavybė būtų naudojama bendriesiems interesams taisyklė³³.

Taigi, pagal EŽTK 1 protokolo 1 str. savininko nuosavybės teisė nėra absoliuti ir pagal nuosavybės apsaugos principo antrąją taisyklę gali būti ribojama. Tačiau visais atvejais nuosavybės ribojimas turi atitikti taisyklėje nustatytas sąlygas: nuosavybė gali būti paimama tik, jei tai reikalinga visuomenės interesams, paėmimo procedūra turi būti nustatyta valstybės įstatymuose bei nuosavybės ribojimas turi būti pagrįstas tarptautinės teisės principais. Dar daugiau, valstybei pagal trečiąją taisyklę yra suteiktos plačios galimybės, kiek jos manymu yra reikalinga įstatymuose nustatyti kaip nuosavybė turėtų būti naudojama, kad būtų patenkinti bendri visuomenės interesai.

„Visuomenės interesų“ sąvoka, įtvirtinta EŽTK 1 protokolo 1 str., pagal EŽTT yra neišvengiamai plati. Teismas, suprasdamas, jog įstatymų leidėjams, duodama pasirinkimo galimybė turi būti pakankamai plati, atsižvelgs į įstatymų leidėjų sprendimus apibrėžiant "visuomenės interesus", nebent tie sprendimai būtų nepagrįsti³⁴. Taigi kitaip tariant, įstatymų leidėjui yra palikta laisvė nuspręsti, kas konkrečioje visuomenėje yra laikoma „visuomenės interesais“. Taip pat EŽTT yra pabrėžęs, jog įstatymų leidėjas visada yra geresnėje padėtyje vertinant, ką konkrečioje visuomenėje reiškia „visuomenės interesai“, kadangi jis turi tiesioginių žinių apie savo visuomenės ekonominius, socialinius bei teisinius poreikius, negu tarptautinio teismo teisėjas, neturintis nieko bendro su ta visuomene³⁵.

Sprendžiant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo neprieštaravimo EŽTK 1 protokolo 1 str. įtvirtintam nuosavybės neliečiamumo principui klausimą, reikia nustatyti, ar šis institutas patenka į minėto straipsnio antrosios taisyklės ribas, tai yra, ar priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas atitinka visuomenės interesus. Paminėtina, jog EŽTT nėra

³² *Ibid.*

³³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Nr. 52, *Sporrong ir Lönnroth v. Švedija* (1983), 5 EHRR 35.

³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje Nr. 98, *James ir kiti v. Jungtinė Karalystė* (1986), 8 EHRR 123.

³⁵ *Ibid.*

konkrečiai tyres priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atitikties nuosavybės neliečiamumo principui, tačiau yra sprendęs kito panašaus instituto – privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo neprieštaravimo tam pačiam principui klausimą. EŽTT yra konstatavęs, jog privalomo akcijų pardavimo institutas nepatenka į EŽTK 1 protokolo 1 str. antrosios taisyklės taikymo ribas, kadangi instituto teisės normomis yra reguliuojami privatūs teisiniai santykiai tarp akcininkų. Viešojo intereso ir bendrųjų tarptautinės teisės principų sąlygos antroje taisyklėje reiškia, jog jei valstybė nedalyvauja nuosavybės paėmimo tiesiogiai arba netiesiogiai, tai EŽTK 1 protokolo 1 str. antroji taisyklė nėra taikoma³⁶. Tačiau pagal Europos Žmogaus Teisių Komisiją privalomas akcijų pardavimas nebūtinai turi prieštarauti EŽTK 1 protokolo 1 str. pirmajai taisyklei, kadangi šio instituto įtvirtinimas teisės aktuose nėra neteisingas, bet priešingai, yra neišvengiamas rinkos ekonomikoje³⁷. Analogiškai manytina, jog analizuojamas priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas taip pat turėtų nepatekti į EŽTK 1 protokolo 1 str. antrosios taisyklės taikymą, kadangi šis institutas taip pat reguliuoja privačius akcininkų santykius, todėl turėtų būti taikoma pirmoji taisyklė.

Kaip jau minėta pirmasis EŽTK 1 protokolo 1 str. sakinytis įtvirtina bendrąją netrukdomo disponavimo savo nuosavybės teise taisyklę. Nuo šios taisyklės galima nukrypti ne tik antrosios ar trečiosios taisyklės atvejais, bet ir esant trim sąlygom: 1) kišimasis į nuosavybės teises turi būti pagrįstas; 2) proporcingas; 3) teisėtas³⁸. Pirmoji sąlyga reiškia nuosavybės ribojimo reikalingumą viešajam interesui. Manytina, jog priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo instituto įtvirtinimas yra pagrįstas, kadangi jis užtikrina tam tikros dalies visuomenės interesus: užtikrinami veiksmingai veikiantys juridiniai asmenys, saugomos akcininkų teisės ir interesai, užtikrinamas efektyvus visuomenės narių konfliktų sprendimas. Antroji sąlyga reiškia, jog kišimasis į nuosavybės teises turi būti proporcingas, jis turi atitikti įstatymo leidėjo siekiamus tikslus ir šių tikslų turi būti neįmanoma pasiekti kitomis, „švelnesnėmis“ priemonėmis. Pažymėtina, jog priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas visada yra taikomas tik kaip kraštutinė priemonė, kada susiklosčiusios konfliktinės situacijos bendrovėje neįmanoma pašalinti kitais būdais nei priverstiniu akcijų pardavimu ir pirkimu, todėl institutas atitinka proporcingumo sąlygą. Galiausiai teisėtumo sąlyga reiškia, jog kišimasis į savininko

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. spalio 25 d. sprendimas byloje Nr. 8588/79, 8589/79, *Bramelid ir Malmström v. Švedija* (1984), 29 DR 64.

³⁷ Europos Žmogaus Teisių Komisijos 2003 m. vasario 20 d. sprendimas byloje Nr. 44324/98, *Kind v Vokietija* (2003).

³⁸ VAN DER ELST, C.; VAN DEN STEEN, L. *Opportunities in the M&A Aftermarket: Squeezing out and Selling out*. Financial Law Institute, University Gent: Working Paper Series, 2006, Nr. WP 2006-12, p. 14.

nuosavybės teisę turi būti numatytas valstybės teisėje. Taigi dėl šios sąlygos abejonių nekyla – priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas yra įtvirtintas CK, o sprendimą dėl kiekvieno priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo priima teismas.

Taigi išanalizavus EŽTK 1 protokolo 1 str. taisyklių taikymą, galima daryti išvadą, jog priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas neturėtų prieštarauti nuosavybės neliečiamumo principui. Nagrinėjamas institutas nors, manytina, ir nepatektų į antrosios taisyklės taikymo sritį, tačiau atitinka pagrįstumo, proporcingumo ir teisėtumo sąlygas.

2.2. Nuosavybės neliečiamumo principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei Konstitucinio Teismo praktikoje

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau Konstitucija) 23 str. įtvirtina, jog nuosavybė yra neliečiama ir nuosavybės teisės saugo įstatymas³⁹. Tačiau kaip ir EŽTK 1 protokolo 1 str. taip ir Konstitucijoje įtvirtinta teisė į nuosavybę nėra absoliuti. Konstitucinis Teismas 2000 m. vasario 23 d. nutarimu yra pripažinęs jog nuosavybės teisė išimtiniais atvejais, kaip ir daugelis kitų teisių gali būti ribojama. Subjektinės savininko teisės valdyti, naudoti ir disponuoti turtu gali būti ribojamos dėl turto pobūdžio, dėl visuomenei būtino intereso ir poreikio ar kitų priežasčių⁴⁰.

Konstitucijos 23 str. 3 d. yra numatytos 3 konkrečios sąlygos, kada nuosavybės teisė gali būti paimama iš savininko. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog nuosavybė negali būti paimama savavališkai, o tik: 1) remiantis įstatymo nustatyta tvarka; 2) paimama visuomenės poreikiams; 3) paimama teisingai atlyginant⁴¹.

Vadinasi, tik įgyvendinus visas tris Konstitucijoje numatytas sąlygas, atsiranda teisė iš fizinio ar juridinio asmens paimti nuosavybę. Kadangi, nagrinėjamo instituto atveju, akcijų paėmimo pobūdis visada bus priverstinis, reikia išsiaiškinti, ar priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas tenkina visas tris Konstitucijoje įtvirtintas sąlygas. Dėl Konstitucijoje įtvirtintų pirmojo ir trečiojo punktų patenkinimo abejonių nekyla, kadangi priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto tvarka yra numatyta CK, o už priverstinai parduodamas akcijas visada yra teisingai atlyginama - akcijų kaina yra nustatoma teismo sprendimu pagal kompetentingų ekspertų pateiktą išvadą dėl akcijų

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1042, 23 str.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 17-419.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 70-1320.

vertės⁴². Tačiau diskutuotina ar priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas tenkina antrąją sąlygą – „visuomenės poreikiams“. Todėl siekiant atsakyti į klausimą ar priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas atitinka antrąją sąlygą, reikėtų išsiaiškinti, ką konkrečiai Konstitucinėje jurisprudencijoje reiškia „visuomenės poreikių“ sąvoka.

Konstitucinis Teismas 2001 m. balandžio 2 d. nutarimu yra konstatavęs jog, visuomenės poreikiai – tai visos visuomenės ir ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti. Paimant nuosavybę visuomenės poreikiams turi būti siekiama pusiausvyros tarp įvairių visuomenės ir jos narių interesų. Paimti nuosavybės objektą leidžiama tik tokiems visuomenės poreikiams, kurie bus patenkinti tik paėmus nuosavybę⁴³.

Taip pat aiškinant „visuomenės poreikių“ sąvoką negalime jos suprasti kaip visuomet draudžiančios paimti nuosavybės objektą ir perduoti privačiai nuosavybei. Ar nuosavybė bus paimama visuomenės poreikiams, visų pirma, nereiškia kokiam subjektui ji galiausiai atiteks (fiziniam ar juridiniam asmeniui, valstybei ar savivaldybei), o reiškia tai, kad nuosavybės paėmimu bus patenkinti konkretūs visuomenės poreikiai, tai yra siekiama socialiai reikšmingų tikslų, kurie bus pasiekti, tik jei nuosavybės objektas bus paimtas iš savininko. Taip pat kiekvienu konkrečiu nuosavybės paėmimo atveju sprendžiant ar ji paimama visuomenės poreikiams turi būti atsižvelgta į tai, kad visuomenės poreikiai nėra statiškas reiškinys ir gali pakisti⁴⁴.

Kadangi Konstitucinis Teismas dar nėra nagrinėjęs priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto neprieštaravimo Konstitucijoje įtvirtintam nuosavybės neliečiamumo principui, reikšmingas yra Konstitucinio Teismo nutarimas dėl panašaus instituto – privalomo oficialaus siūlymo konstitucingumo nuosavybės neliečiamumo principui. 2006 m. sausio 17 d. nutarime Konstitucinis Teismas pasisakė dėl akcininkų turtinių nuosavybės teisių privalomojo oficialaus pasiūlymo metu. Teismas aiškindamasis instituto įtvirtinto VPĮ atitiktį nuosavybės neliečiamumui, visuomenės interesu pripažino smulkiųjų akcininkų turtines teises ir pasisakė, kad institutas neprieštaruja Konstitucijos 23 str., o atvirkščiai, siekia apsaugoti minėtą vertybę. Instituto tikslas yra apsaugoti smulkiųjų akcininkų nuosavybės ir kitas teises, tais atvejais kai vienas ar keli subjektai įgyja tiek akcinės bendrovės akcijų, kad gali kontroliuoti tos bendrovės veiklą ir dėl to

⁴² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263, 2.119 str.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 29-938.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 24-1004.

smulkiųjų akcininkų galimybė daryti įtaką akcinės bendrovės veiklai sumažėja⁴⁵. Vienas iš CK įtvirtinto priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo tikslų yra apsaugoti ir smulkiųjų akcininkų interesus, o kaip jau minėta pagal Konstitucinio Teismo doktriną, smulkiųjų akcininkų turtinės teisės yra visuomenės interesas, vertybė, kurią siekiama apsaugoti ir ginti.

Vertinant ar priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas atitinka visuomenės poreikių sąlygą, reikia nustatyti kokius visuomenės interesus šis institutas užtikrina ir tenkina. Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo metu yra siekiama tam tikrų ne tik akcininkams, bet ir daliai visuomenės naudingų tikslų. Teismo sprendimu priverstinai parduodant akcijas yra tenkinami tam tikros visuomenės dalies interesai – užtikrinamas efektyviai veikiantis juridinis asmuo, konfliktų išsprendimas tarp juridinio asmens dalyvių, apsaugomos akcininkų turtinės teisės, užtikrinamas ekonomikos stabilumas. Taip pat akcijos yra priverstinai parduodamos tik išimtiniais atvejais, įstatymų leidėjas priverstinį akcijų pardavimo ir pirkimo institutą laiko kraštutine priemone tarp akcininkų kylantiems konfliktams spręsti⁴⁶. Šio instituto tikslas visų pirma yra išspręsti tarp akcininkų kilusį konfliktą, o ne sudaryti sąlygas kitiems akcininkams įsigyti įmonės akcijų.

Manytina, jog priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas neprieštarauja Konstitucijos 23 str. įtvirtintam nuosavybės neliečiamumo principui, bet, priešingai, šio instituto tikslas yra apginti sąžiningojo akcininko turtines teises ir interesus, kai jie yra pažeidžiami, užtikrinti juridinių asmenų veiklos tikslų įgyvendinimą.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 8-284.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. v. S. R., S. L., A. Z.*, Nr. 3K-3-155/2003, kat. 21.9; 21.2.2.1.

3. PRIVERSTINIO AKCIJŲ PARDAVIMO IR PIRKIMO INSTITUTO ETAPAI

Išanalizavus priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto santykį su Konstitucijoje ir EŽTK 1 protokole įtvirtinto nuosavybės neliečiamumo principu, toliau bus pereinama prie konkrečių priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto etapų analizavimo. Darbo autorė šiame skyriuje apžvelgs instituto reglamentavimą, jo pasireiškimą praktikoje, teorijoje bei teismų praktikoje kylančius probleminius aspektus, pateiks pasiūlymų kaip juos spręsti bei tobulinti nagrinėjamą institutą.

Kaip minėta, priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas yra įtvirtintas CK 2 knygos, 2 dalies, IX skyriuje, kaip priverstinis akcijų (dalių, pajų) pardavimas bei priverstinis akcijų (dalių, pajų) pardavimas dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti teises. CK komentaras išskiria tokius priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo procedūros etapus:

- 1) ieškinio padavimas dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo;
- 2) siūlymo teikimas kitiems akcininkams tapti bendraieškiais;
- 3) teismo sprendimo priėmimas dėl ieškinio, nustačius, kad yra aplinkybės numatytos CK 2.115 str. 1 d.;
- 4) ekspertų paskyrimas ir jų darbo apmokėjimo tvarkos nustatymas;
- 5) akcijų kainos nustatymas ir ataskaitos pateikimas teismui ir šalims bei nutarties dėl akcijų kainos priėmimas;
- 6) akcijų perdavimas ir nustatytos kainos sumokėjimas⁴⁷.

Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas yra žinomas ir kitose valstybėse, todėl siekiant tobulesnio instituto normų reglamentavimo ir taikymo naudinga jį palyginti su kitų valstybių reglamentavimu teisės aktuose ir taikymo praktika. Dėl ribotos darbo apimties autorė pasirinko plačiau apžvelgti bendrosios teisės tradicijos valstybės – Jungtinės Karalystės 2006 m. Bendrovių įstatymo (angl. - *Companies Act*) 30 dalyje, 994 – 996 str. įtvirtintą juridinio asmens dalyvių apsaugos nuo nesąžiningo pažeidimo⁴⁸ (angl. – *protection of members against unfair prejudice*) institutą, kurio esmė yra juridinio asmens dalyvio teisė kreiptis į teismą su peticija, kai bendrovė valdoma taip, kad yra pažeidžiami ieškovo ar visų bendrovės akcininkų interesai. Teismas nustatęs, kad juridinio asmens dalyvio veiksmai pažeidė ieškovo interesus, gali priimti sprendimą dėl

⁴⁷ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 235.

⁴⁸ The Official Home of UK Legislation. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46, 994-996 str. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].

priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo. Bendrovių įstatyme (toliau BĮ) įtvirtintas institutas lyginamuoju aspektu plačiau bus aptariamas nagrinėjant tam tikrus konkrečius LR CK įtvirtinto instituto etapus.

3.1. Ieškinio padavimas dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo

Juridinio asmens dalyvis, siekdamas pasinaudoti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutu, turi paduoti ieškinį į teismą. CK numato 2 skirtingus pagrindus ieškiniui pareikšti: 1) juridinio asmens dalyvis gali kreiptis į teismą reikalaujantis, kad juridinio asmens akcijos, priklausančios juridinio asmens dalyviui, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens tikslams ir kai negalima pagrįstai manyti, kad tokie veiksmai ateityje pasikeis, būtų parduotos juridinio asmens dalyviui, kuris kreipiasi pagal CK 2.115 str., ir; 2) pagal CK 2.123 str. gali pareikšti ieškinį reikalaujantis, kad juridinio asmens dalyvis, dėl kurio veiksmų ieškovas negali įgyvendinti savo kaip akcininko teisių, nupirktų iš jo akcijas⁴⁹. Kreipiantis pagal CK 2.115 str. ir CK 2.123 str. iš esmės yra taikomos tos pačios CK reglamentuojamo instituto teisės normos. Tačiau galime išskirti skirtingus reikalavimų pagrindus ir tikslus. Pirmu atveju, kreipimosi į teismą pagrindas yra prieštaraujantys juridinio asmens tikslams dalyvio veiksmai, o tikslas – pašalinti nesąžiningai veikiančią dalyvį iš juridinio asmens veiklos išperkant iš jo akcijas. Antru atveju, kreipimosi pagrindas yra negalėjimas tinkamai įgyvendinti savo kaip juridinio asmens dalyvio teisių dėl kito juridinio asmens veiksmų, tikslas – sąžiningajam juridinio asmens dalyviui pasitraukti iš juridinio asmens veiklos, reikalaujant išpirkti iš jo turimas akcijas.

Tuo tarpu Jungtinės Karalystės BĮ 994 str. 1 d. įtvirtina tokius pagrindus, kuriems esant bendrovės dalyvis gali pateikti peticiją teismui: 1) kai bendrovė valdoma tokiu būdu, kuris nesąžiningai pažeidžia visų ar kai kurių akcininkų interesus (įskaitant bent jo paties); 2) kai bendrovės atliekamas ar ketinamas atlikti veiksmas ar neveikimas (įskaitant ir veikimą ar neveikimą jo vardu) yra ar bus pažeidžiantis jo teises ar interesus⁵⁰. Tipiniai atvejai, kai akcininkas kreipiasi į teismą su peticija pagal 994 str. apima akcininkų pašalinimą iš bendrovės valdymo, neteisėtą turto pasisavinimą, informacijos

⁴⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263, 2.115 str. 1 d. ir 2.123 str. 1 d.

⁵⁰ The Official Home of UK Legislation. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46, 994 str. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].

nepateikimą akcininkams, dividendų netinkamą išmokėjimą ar neišmokėjimą, pernelyg didelį atlyginimų išsimokėjimą ir panašiai⁵¹.

Skirtingai nei LR CK, kuris įtvirtina tik vienintelę teismo taikomą priemonę – priverstinį akcijų pardavimą ir pirkimą iš atsakovo arba iš ieškovo, Jungtinės Karalystės BĮ 996 str. numato ne tik priverstinį akcijų pardavimą ir pirkimą, bet įtvirtina ir kitas priemones, kurias teismas gali taikyti bendrovės ar akcininkų atžvilgiu. Minėtas straipsnis įtvirtina, jog teismas gali: 1) sureguliuoti įmonės veiklą; 2) įpareigoti juridinį asmenį atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų atlikimo; 3) pavesti bendrovės vardu iškelti teisminį procesą asmeniui ar asmenims ir tokiomis sąlygomis, kurias nurodo teismas; 4) įpareigoti bendrovę nedaryti be teismo sutikimo jokių arba tam tikrų pakeitimų įstatuose; 5) numatyti juridinio asmens dalyvio akcijų pardavimą kitam dalyviui ar pačiai bendrovei. Jei bendrovė pati išperka iš dalyvio akcijas, bendrovės įstatinis kapitalas turi būti atitinkamai sumažintas⁵².

Jungtinės Karalystės teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog BĮ 996 str. suteikia teismui didelę laisvę taikyti labiausiai tinkamas priemones ginančias akcininko teises ir interesus. Teismas priimdamas įsakymą pagal BĮ 996 str. turi apsvarstyti visas įmanomas priemones, o jų taikymo tikslas nėra vien tik panaikinti susidariusią esamą konfliktinę situaciją, bet kartu teismas turi žiūrėti, kad taikoma priemonė užtikrintų, kad ateityje tokia pati situacija nepasikartotų. Sprendžiant, kokia priemonė yra tinkamiausia konkrečiu atveju, teismas turi teisę pažvelgti į visos situacijos realumą praeityje, dabartyje ir ateityje⁵³. Visgi praktikoje dažniausiai taikoma akcininko interesų gynimo priemonė yra priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas, kuriuo paprastai reikalaujama, kad atsakovas išpirktų ieškovo turimas bendrovės akcijas. Akcijų priverstinis pardavimas ir pirkimas suteikia ieškovui galimybę pasitraukti iš bendrovės, parduodant akcijas už teisingą kainą⁵⁴.

Teisingumas. Ieškinys dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo turi būti paduotas bendrosios kompetencijos apygardos teismui pagal juridinio asmens buveinę. Šia nuostata įtvirtinama išimtis iš bendrosios taisyklės, kadangi ieškinys paduodamas ne pagal atsakovo buvimo vietą, o pagal juridinio asmens buveinę⁵⁵. Teismo sprendimo

⁵¹ The Law Commission. *Shareholder Remedies* [interaktyvus]. 1997, cp. 142 [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawcom.gov.uk/docs/cp142.pdf>> [žiūrėta 2011-03-15].

⁵² *Cit. op.* 50, 996 str.

⁵³ Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje *Grace v Biagoli* (2006), 2 BCLC 70.

⁵⁴ DAVIES, P. L. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. 8th ed.* London: Sweet and Maxwell, 2008, p. 702 - 703.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263, 2.115 str. 2 d.

pasekmės tokiose bylose paprastai būna itin reikšmingos visiems juridinio asmens dalyviams, todėl išimtinės taisyklės įtvirtinimas suteikia galimybę visiems proceso dalyviams nesunkiai ginti savo interesus teisme pagal juridinio asmens buveinės vietą. Tokios taisyklės įtvirtinimas užtikrina šalių procesinio lygiateisiškumo, operatyvumo bei ekonomiškumo principus. Tokia pati teisingumo taisyklė yra numatyta ir Olandijos CK⁵⁶.

Advokato dalyvavimas. Bylose dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo privalomai turi dalyvauti advokatas⁵⁷. Viena vertus, advokato dalyvavimas yra pateisinamas siekiant užtikrinti, kad nebus piktnaudžiaujama kreipimosi teise dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo, taip pat kadangi ieškinio patenkinimo pasekmės gali būti itin reikšmingos tiek juridinio asmens dalyviams tiek ir pačiai bendrovei. Kita vertus, reikalavimas privalomai pasisamdyti advokatą, gali labai apsunkinti proceso šalių padėtį. Šalis gali būti ekonomiškai nepajėgi pasisamdyti advokatą.

Antra, diskutuotina ar advokatas visada būtinas atliekant visus procesinius veiksmus. Pagal CK komentarą, analizuojama CK norma dėl privalomo advokato dalyvavimo procese, reiškia, jog proceso veiksmai gali būti atliekami ir proceso dokumentai surašomi, pasirašomi, teikiami tik per advokatą⁵⁸. Tačiau teismų praktikoje ši norma dėl privalomo advokato dalyvavimo aiškinama ir taikoma ne taip griežtai. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje byloje yra išaiškinęs, jog analizuojama įstatymo norma nenumato privalomo reikalavimo advokatams pasirašyti ieškinio dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo, jeigu teismui iš kitų bylos dokumentų aišku, kad ieškovas yra sudaręs atstovavimo sutartį su advokatu dar iki ieškinio pateikimo teismui. Taip pat vienoje byloje teismas nelaikė pagrindu palikti bylą nenagrinėtą ir kai šalys dalyvavo pirmajame parengiamajame teismo posėdyje be advokatų⁵⁹.

Autorės nuomone, priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose advokato dalyvavimas bylinėjantis teisme yra būtinas, kadangi tokio pobūdžio bylos yra sudėtingos ir teismo sprendimas visada bus itin reikšmingas tiek juridinio asmens likimui, tiek ir patiems akcininkams, kurie yra įpareigojami priverstinai pirkti ir parduoti akcijas. Tačiau reikalavimas, kad advokatas privalomai pasirašytų visus procesinius dokumentus yra nepagrįstas teisės normomis. Įstatymai nenumato, kad advokatas turi imperatyviai

⁵⁶ WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009, p. 357, 336 str. 3 d.

⁵⁷ *Cit. op.* 55, 2.115 str. 3 d.

⁵⁸ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 238.

⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. P. ir L. P. v. E. S. ir D. S., Nr. 2A-415/2009.

pasirašyti visus procesinius dokumentus. Civilinis proceso kodeksas (toliau CPK) imperatyviai numato, kad advokatas būtinas surašant ir pasirašant kasacinį skundą⁶⁰, tačiau nėra numatyta, kad advokatas privalomai turi pasirašyti kitus procesinius dokumentus.

Subjektai, kurie gali kreiptis su ieškiniu. CK 2.116 str. numato subjektus, kurie turi teisę kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo⁶¹. Pažymėtina, jog ne visi juridinių asmenų dalyviai gali pateikti ieškinį dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo. Analizuojamas CK straipsnis numato formos ir bendrovės turto kiekio turėjimo nuosavybės teise reikalavimus. Pagal juridinio asmens teisinę formą į teismą gali kreiptis tik šie ūkio subjektų dalyviai: 1) uždarnosios akcinės bendrovės; 2) ūkinės bendrijos; 3) komanditinės ūkinės bendrijos; 4) žemės ūkio bendrovės; 5) kooperatinės bendrovės⁶².

Taigi, įstatymų leidėjas įtvirtino, jog kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo gali tik tam tikrų formų privatieji juridiniai asmenys. Pažymėtina, jog viešiesiems juridiniams asmenims pagal CK 2.34 str. 5 dalį, IX knygoje įtvirtintas priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas apskritai netaikomas. Teismų praktikoje pasitaikė atvejis, kai dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo kreipėsi viešosios įstaigos dalyvis ir ieškinys buvo priimtas, nors pagal CPK 137 str. 2 d. 1 p. teismas turėjo atsisakyti priimti ieškinį kaip nenagrinėtiną teisme. Nagrinėdamas bylą, teismas nustatė, jog atsakovas yra viešoji įstaiga, tai yra, ribotos turtinės atsakomybės ne pelno siekiantis viešasis juridinis asmuo, o ieškovas nelaikytinas privačiojo asmens dalyviu, padarė išvadą, kad ieškovas neturi teisės kreiptis į teismą dėl priverstinio viešosios įstaigos dalių pardavimo, tai yra, nurodė, kad ieškovo reikalavimas pagal CK 2.115 – 2.131 str. teisme negali būti nagrinėjamas pagal CPK 293 str. 1 p. Šioje byloje teismas pasisakė, jog priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas yra sukurtas pakeisti juridinio asmens dalyvį, kurio veiksmai rodo, kad jo tikslas yra kitoks, o ne privačių interesų per juridinį asmenį tenkinimas. Viešieji juridiniai asmenys steigiami asmenų, kurie sau nesiekia naudos, o jų tikslas yra viešųjų interesų tenkinimas. Viešasis juridinis asmuo gali turėti ir siekti pelno, tačiau jeigu juridinio asmens veikla yra pelninga, jo dalyviai negali gauti pelno dalies, taip pat likviduojant juridinį asmenį, negali gauti viešojo juridinio asmens dalies viršijančios jų įnašus į turtą. Todėl priverstinis akcijų pardavimo ir pirkimo institutas yra netaikomas viešiesiems juridiniams asmenims, kadangi dalyviai neturi reikšmingų juridinio asmens

⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340, 347 str. 3 d.

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 2.116 str. 1 d.

⁶² BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 239.

atžvilgiu turtinių teisių, jie yra juridinio asmens nariai, o narystė kitiems asmenims negali būti perleista⁶³.

Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas nenustatė teisės pasinaudoti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo priemone akcinių bendrovių akcininkams. Manytina, jog įstatymų leidėjas pagrįstai nesuteikė tokios teisės akcinių bendrovių akcininkams, kadangi tokiose bendrovėse akcininkų skaičius yra neribojamas, akcijos gali būti platinamos viešai rinkoje, todėl akcinėse bendrovėse gali būti labai daug smulkiųjų akcininkų, kurie paprastai išsigydami akcinės bendrovės akcijų nėra suinteresuoti juridinio asmens veiklos tikslų įgyvendinimu, o paprastai siekia užsidirbti iš akcijų vertės padidėjimo po tam tikro laikotarpio pelningai parduodant akcijas. Taip pat siekiant apginti akcinių bendrovių akcininkų teises ir interesus, VPI įtvirtina privalomą oficialių pasiūlymą, bei privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo teisę⁶⁴ (angl. - *squeeze-out right*; *sell-out right*).

Antra, analizuojamas straipsnis nustato, jog dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo gali kreiptis vienas ar keli juridinio asmens dalyviai, kurių akcijų kiekis sudaro 1/3 įmonės įstatinio kapitalo⁶⁵. Tokia pati juridinio asmens dalyvių dauguma dėl teisės kreiptis buvo nustatyta ir Olandijos CK⁶⁶. Autorės nuomone įstatymo leidėjas tikslingai perkėlė iš Olandijos CK į nacionalinį CK tokią pačią juridinio asmens dalyvių daugumą. Tokia juridinio asmens dalyvių dauguma sudaro mažumos akcininkų blokuojantį akcijų paketą bendrovės akcininkų susirinkimuose. Akcininkai turintys trečdalį įstatinio kapitalo sudarančių akcijų, stambiesiems akcininkams gali užkirsti kelią priimti tam tikrus įmonei reikšmingus sprendimus, kuriems reikalinga 2/3 dauguma (pakeisti įstatus, priimti sprendimą dėl pelno paskirstymo, sumažinti įstatinį kapitalą, priimti sprendimą dėl bendrovės pertvarkymo, restruktūrizavimo ar likvidavimo ir taip toliau⁶⁷). Kita vertus, svarstyтина, ar tokia dauguma suteikianti teisę kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo nėra per maža, kadangi vienas ar keli juridinio asmens dalyviai, turintys 1/3 įmonės akcijų, gali piktnaudžiauti šia teise siekdami išpirkti iš kontroliuojančiojo akcininko akcijas.

Skirtingai nei LR CK, Jungtinės Karalystės BĮ neriboja juridinio asmens dalyvių rato, turinčio teisę pateikti peticiją dėl atsakovo veiksmų, kuriais yra nesąžiningai

⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *R. S. v. VŠĮ „Vilniaus verslo teisės akademija“*, Nr. 2-40/2007.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626, 31 ir 37 str.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 2.116 str. 1 d.

⁶⁶ WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009, p. 357, 336 str. 1 d.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914, 20 str. 1 d.

pažeidžiamos jų teisės ir interesai. BĮ 994 str. 1 d. numato: „bendrovės dalyvis gali pateikti peticiją dėl teismo įsakymo <...>“⁶⁸. Ieškovas turi būti juridinio asmens dalyviu tuo metu, kai teikia peticiją teismui. Lyginant su LR CK, nagrinėjamas Jungtinės Karalystės BĮ straipsnis nenuostato nei juridinio asmens formos, nei akcijų kiekio, kurių privalo turėti besikreipiantis akcininkas, reikalavimų. Peticijos teisę turi tiek viešųjų, tiek ir privačiųjų juridinių asmenų dalyviai nepriklausomai nuo jiems nuosavybės teise priklausančio bendrovės turto.

Taip pat pasinaudoti peticijos teise BĮ 994 str. 2 d. numatyta ir asmenims, kurie nėra juridinio asmens dalyviai, bet kuriems akcijos yra perleistos ar perduotos pagal įstatymą. Pavyzdžiui, peticiją gali paduoti bankroto administratorius arba testamentu vykdytojas ir panašiai. Pareikšti reikalavimą, taip pat gali nominalusis akcininkas (angl. - *nominee shareholder*), pavyzdžiui, bankas, saugantis kliento akcijas. Dar daugiau, peticijos teise tam tikrais BĮ 995 str. nustatytais atvejais turi ir Valstybės Sekretorius, nors praktikoje šia teise nėra naudojama⁶⁹. Taigi BĮ suteikia žymiai platesniam subjektų ratui kreiptis į teismą dėl veiksmų, kuriais yra pažeidžiami akcininkų interesai negu LR CK įtvirtinto priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atveju.

Pagrindinis analizuojamo instituto įtvirtinto BĮ tikslas yra apginti bendrovės smulkiųjų akcininkų teises ir interesus prieš stambiųjų akcininkų daromus pažeidimus, tačiau nėra draudžiama ir stambiesiems akcininkams pasinaudoti peticijos teise, kai smulkieji akcininkai elgiasi nesąžiningai bendrovės atžvilgiu ir pažeidžia stambiųjų akcininkų interesus. Visgi, institutas nėra sukurtas tam, kad stambieji akcininkai pasinaudoję peticijos teise, galėtų išpirkti smulkiųjų akcininkų akcijas, net ir tada, kai yra įrodymų, jog smulkieji akcininkai elgiasi nesąžiningai ir pažeidžia kitų akcininkų interesus. Taip manoma todėl, kad paprastai stambieji akcininkai patys valdo bendrovę ir gali pašalinti bendrovės direktorius ar imtis kitų efektyvių veiksmų išsprendžiant konfliktines situacijas be teismo pagalbos⁷⁰.

Teisės kreiptis apribojimai. CK 2.116 str. nustato apribojimus, kuriems esant neleidžiama kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo. Visų pirma, CK leidžia akcininkams numatyti ir kitokias priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo taisykles arba dar daugiau numatyti kitokius būdus, kuriais yra sprendžiamas juridinio asmens dalyvių

⁶⁸ The Official Home of UK Legislation. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46, 994 str. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].

⁶⁹ HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 418.

⁷⁰ WILD, C., WEINSTEIN, S., SMITH, K., KEENAN, D. J. *Smith and Keenan's Company law*. Essex: Pearson Longman, 2009, p. 272.

veiksmų prieštaravimo juridinio asmens tikslams klausimas. Tokios taisyklės ir būdai nustatomi juridinio asmens steigimo dokumentuose arba akcininkų sutartyse⁷¹.

Jei tokios taisyklės yra nustatytos, tai juridinio asmens dalyvis negali pasinaudoti CK 2.115 str. įtvirtinta priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo tvarka. Tokių taisyklių pagrindinis tikslas yra numatyti veiksmus kaip elgis, kai juridinio asmens dalyvio elgesys prieštarauja juridinio asmens tikslams. Tačiau nebūtina numatyti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo, kaip išėties iš susidariusios konfliktinės situacijos tarp akcininkų. Gali būti numatyti ir kitokie būdai, pavyzdžiui, juridinio asmens likvidavimas ar reorganizavimas. Svarbiausia ne koks būdas yra naudojamas išspręsti juridinio asmens dalyvio veiksmų prieštaravimo juridinio asmens veiklos tikslams problemą, bet ar jis apskritai yra numatytas ir gali būti taikomas. Akcininkų sutartyse ar steigimo dokumentuose turi būti nurodyta, jog tokios taisyklės gali būti taikomos ir jos nėra suvaržytos. Pabrėžtina, jog sutartį tarp akcininkų gali būti sudarę ir ne visi juridinio asmens dalyviai, tuomet tokie dalyviai galės kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo pagal CK nustatytą procedūrą⁷².

Paprastai akcininkai tokias taisykles nusistato akcininkų sutartyse, kadangi jos yra konfidencialios, paprastesnės tokių sutarčių įforminimo, keitimo ir nutraukimo taisyklės. Tuo tarpu steigimo dokumentai yra visiems prieinami viešajame juridinių asmenų registre, įstatams pakeisti reikalingas akcijų daugumos sprendimas.

Antra, CK draudžia dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo kreiptis tokiems juridiniams asmenims, kurie tiesiogiai arba per kitus asmenis yra kontroliuojami juridinio asmens, kurio akcijų savininkai jie yra ir kurio akcijos turėtų būti priverstinai parduodamos ir perkamos⁷³.

Trečia, draudžiama dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo kreiptis pačiam juridiniam asmeniui, kurio akcijos turėtų būti priverstinai parduodamos⁷⁴.

Pareiga pranešti juridiniam asmeniui apie ieškinio padavimą ir sprendimus. Teismas privalo informuoti juridinį asmenį apie ieškinio dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo padavimą ir priimamus sprendimus⁷⁵.

Diskutuotina, ar juridinis asmuo dėl kurio akcijų priverstinio pardavimo yra kreipiamasi neturi būti privalomai traukiamas į bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 2.116 str. 2 d.

⁷² BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 239.

⁷³ *Cit. op.* 71, 2.116 str. 3 d.

⁷⁴ *Ibid.*, 2.116 str. 4 d.

⁷⁵ *Ibid.*, 2.115 str. 2 d.

savarankiškų reikalavimų. Teismų praktikoje vienos byloje ieškovas pateikdamas ieškinį prašo į bylą įtraukti ir juridinį asmenį trečiuoju asmeniu⁷⁶, kitose jis nėra įtraukiamas⁷⁷.

Pabrėžtina, jog klausimą dėl juridinio asmens įtraukimo trečiuoju asmeniu po pirmojo CK projekto svarstė ir Teisės departamentas savo išvadoje pasisakęs, kad nuostata įtvirtinanti teismo pareigą informuoti juridinį asmenį, dėl kurio akcijų yra nagrinėjama byla, pažeidžia civilinio proceso normas, todėl pasiūlė nustatyti ieškovo pareigą nurodyti, kad juridinis asmuo dalyvautų byloje, kaip trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų⁷⁸. Deja, įstatymų leidėjas priimdamas naująjį CK į šį pasiūlymą neatsižvelgė.

CPK 14 str. numato vieną iš civilinio proceso principų – betarpiškumo principą. To pačio straipsnio 3 d. numatyta, kad teismas priimdamas sprendimą negali nuspręsti dėl į bylą neįtrauktų asmenų teisių ir pareigų klausimo. Jei teismas pažeistų šį draudimą, tai sudarytų pagrindą absoliučiam sprendimo negaliojimui pagal CPK 329 str. 2 d. 2 p.⁷⁹ Tuo tarpu teismas nagrinėdamas priverstinio akcijų pardavimo bylą tam tikrais atvejais sprendžia ir dėl juridinio asmens, kurio akcijos bus išperkamos, teisių ir pareigų. Pavyzdžiui, taikydamas laikinasias apsaugos priemones juridinio asmens turtui; nusprenddamas, jog ekspertų darbo bei kitas jų išlaidas apmokės juridinis asmuo; atsakovui vengiant parduoti akcijas, juridinis asmuo turi pareigą perduoti akcijas atsakovo vardu, išduoti dokumentus liudijančius nuosavybės teisę, bei paskelbti apie tai viešai teisės aktu nustatyta šaltinyje. Todėl darbo autorės nuomone tam, kad nebūtų pažeistas betarpiškumo principas, juridinis asmuo turi būti įtraukiamas į procesą trečiuoju asmeniu nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų.

Žyminio mokesčio problema. Viena tinkamo kreipimosi sąlygų dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo yra žyminio mokesčio sumokėjimas. Priklausomai nuo to ar reikalavimas yra turtinio ar neturtinio pobūdžio skiriasi mokamo žyminio mokesčio suma. Reikalavimui esant turtinio pobūdžio – mokamas proporcinis žyminis mokestis pagal CPK 80 str. 1 d. 1 p.⁸⁰. Jeigu reikalavimas yra neturtinio pobūdžio tuomet yra mokamas fiksuoto dydžio žyminis mokestis pagal CPK 80 str. 1 d. 2 p. ir CPK 82 str. 1 d.⁸¹

⁷⁶ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. UAB „Pireka“, Nr. 2-3002-798/2008.

⁷⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Penki kontinentai“ v. UAB „Kapitalo valdymo grupė“, Nr. 2-2025-51/2007.

⁷⁸ Teisės departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Išvada Civilinio kodekso projektui (antrajai knygai)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-1139 [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=97278> [žiūrėta 2011-03-01].

⁷⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340, 329 str. 2 d. 2 p.

⁸⁰ *Ibid.*, 80 str. 1 d. 1 p.

⁸¹ *Ibid.*, 80 str. 1 d. 2 p. ir 82 str. 1 d.

Pažymėtina, jog pati teismų praktika priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose, nors jose tiesiogiai (atskirai) ir nesprenžiant klausimo dėl žyminio mokesčio už reikalavimą dėl priverstinio akcijų pardavimo, buvo nevienoda. Vienose bylose procesiniai dokumentai buvo priimami sumokant teismui proporcinį žyminį mokestį, kitose – fiksuotą žyminį mokestį. Todėl ieškovams teikiant ieškinį dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo gali kilti neaiškumų kokio dydžio žyminį mokestį mokėti. Tokia situacija susiklostė 2010 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos apeliacinio teismo byloje, kurioje atsakovas skundė ankstesnę teismo nutartį, kuria buvo įpareigotas sumokėti žyminį mokestį už priešieškinį, kaip turtinio pobūdžio reikalavimą, todėl buvo sprendžiamas klausimas ar priešieškiniu pareikštas reikalavimas išpirkti akcijas pagal CK 2.123 str. yra turtinio ar neturtinio pobūdžio, kas nulemtų už reikalavimą mokamo žyminio mokesčio dydį⁸².

Atsižvelgiant į tai, kokio pobūdžio reikalavimu yra laikomos priverstinio akcijų pardavimo bylos, žyminio mokesčio dydis gali labai skirtis. Todėl siekiant išsiaiškinti, koks žyminis mokestis turi būti mokamas bylose dėl priverstinio akcijų pardavimo, visų pirma, reikia nustatyti, kokio pobūdžio – turtinio ar neturtinio – reikalavimas tokiose bylose yra keliamas.

Teismų praktikoje buvo konstatuota, jog teismui patenkinus reikalavimą dėl priverstinio akcijų pardavimo ar pirkimo, būtų įgytas (perleistas) tam tikrą vertę turintis nematerialusis turtas bei jo suteikiamos turtinės ir neturtinės teisės: įgytos (perleistos) akcijos, kurių vertę galima nustatyti pinigine išraiška. Todėl teismas pagrįstai konstatavo, jog reikalavimas įpareigoti ieškovą išpirkti už ekspertų nustatytą kainą atsakovo turimas akcijas, laikytinas neturtinio pobūdžio reikalavimu⁸³. Taip pat pažymėtina, jog reglamentuojamų santykių esmė yra pirkimas – pardavimas: priverstinis akcijų pardavimas arba nupirkimas pagal teismo sprendimą. Reikalavimo tikslas visada yra priverstinai parduoti ir pirkti nematerialųjį turtą, kuris suteikia turtines ir neturtines teises bei jį galima įvertinti pinigine suma.

Kasacinio teismo praktikoje taip pat buvo konstatuota, kad turtinio ginčo įkainojimą lemia jo teisinis turinys ir sprendimo pasekmės, kurios sukuria kokius nors apskaičiuojamus turtinius praradimus⁸⁴. Reikalavimu dėl priverstinio akcijų pardavimo ir

⁸² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje *O. A., G. D. A., E. G., A. L., A. L., V. L., V. T., A. Š., J. T., R. V. ir A. Š. v. J. K.*, Nr. 2-1150/2010.

⁸³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje *Z. V. v. AS „Parex bankas“ ir SIA „Parex lizingas“*, Nr. 2-96/2006.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. R. V.*, Nr. 3K-3-334/2009, kat. 99.1.1 (S).

pirkimo visada bus įgyjamas tam tikras nematerialus turtas, teismo sprendimas lems priverstinį akcijų pardavimą ar išpirkimą.

Kadangi reikalavimas dėl priverstinio akcijų pardavimo ar išpirkimo yra turtinio pobūdžio, todėl ieškovas paduodamas ieškinį ar atsakovas paduodamas priešieškinį visada turi įkainoti savo turtinį reikalavimą. Akcijos, kurios bus parduodamos ar perkamos priverstinai, yra nematerialus turtas, tačiau jo vertę galima nustatyti pinigine išraiška. Bylose dėl turto išreikalavimo ieškinio suma nustatoma – pagal išreikalaujamo turto rinkos vertę (CPK 85 str. 1 d. 2 p.)⁸⁵. Taigi ieškinys dėl priverstinio akcijų pardavimo ar pirkimo gali būti įkainotas pagal akcijų rinkos vertę.

Vienoje byloje teismas sprenddamas priešieškinio įkainojimo klausimą konstatavo, jog tokia aplinkybė, kai reiškiant priešieškinį nėra žinoma akcijų vertė, negali būti pagrindu išvadai, kad priešieškinio negalima įkainoti ir jis laikytinas neturtinio pobūdžio reikalavimu. Taip pat atsižvelgiant į priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylų specifiką, kadangi ieškinio sumą ieškinio priėmimo teisme metu yra sunku nustatyti, nes akcijų kainą tokiose bylose nustato ekspertai, todėl taikytinas CPK 86 str. 1 d. ir esant duomenims apie nominalią akcijų vertę, preliminariai žyminis mokestis nustatomas pagal nominalią akcijų vertę⁸⁶.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta anksčiau, priverstinio akcijų pardavimo ar išpirkimo reikalavimas yra laikytinas turtinio pobūdžio reikalavimu, todėl turi būti mokamas proporcinis žyminis mokestis nuo ieškinio sumos. Pabrėžtina, jog tokio pobūdžio bylose būna sunku įvertinti akcijų rinkos vertę, todėl pagal teismų nurodomą praktiką, akcijų kaina turi būti nustatoma pagal nominalią jų vertę.

Teisingo pasiūlymo (angl. - *fair offer*) pateikimas. Pažymėtina, jog Jungtinės Karalystės teismas gali atmesti ieškovo peticiją, jeigu atsakovas pateikia ieškovui pasiūlymą išpirkti iš jo akcijas už teisingą kainą bet kurioje proceso stadijoje ir toks pasiūlymas visiškai patenkintų ieškovo pažeistus interesus. Todėl tolimesnis bylos nagrinėjimas iš esmės būtų netikslingas. Teisingo pasiūlymo ieškovui pateikimu, atsakovas iš esmės sutinka su ieškovo reikalavimų pagrįstumu. Vis dėlto, teismas kiekvienoje byloje turi atlikti esamų įrodymų patikrinimą tam, kad įsitikintų, jog bylos faktai konstatuotų atsakovo veiksmus, kurie nesąžiningai pažeidžia ieškovo interesus.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340, 85 str. 1 d. 2 p.

⁸⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje *O. A., G. D. A., E. G., A. L., A. L., V. L., V. T., A. Š., J. T., R. V. ir A. Š. v. J. K.*, Nr. 2-1150/2010.

Pagal teismų praktiką, teisingas pasiūlymas yra toks, kuriuo siūloma akcijas išpirkti už teisingą vertę, o akcijų kainą yra nustatęs kompetentingas ir nepriklausomas ekspertas⁸⁷.

Atsakovui, atsakant į ieškovo pateiktą peticiją, visada yra svarbu apsvarstyti galimybę, pateikti ieškovui teisingą pasiūlymą dėl ieškovo akcijų išpirkimo, kas lemtų bylos nutraukimą. Kai ieškovas į teismą kreipiasi su pagrįstais reikalavimais, atsakovo nesugebėjimas pateikti pasiūlymo ieškovui dėl akcijų išpirkimo reiškia, kad teismas, išsprendęs bylą, vis vien privers atsakovą pateikti teisingą pasiūlymą ieškovui, įsakydamas išpirkti iš ieškovo akcijas pagal BĮ 996 str. Dar daugiau, atsakovams, teisingo pasiūlymo nepateikimas, kainuos byloje sugaištą laiką ir bylinėjimosi išlaidas, kurios tokio pobūdžio bylose dažnai būna labai didelės. Kartu ir ieškovas turi būti atsargus, kad neatmestų atsakovo pasiūlymo, kadangi teismas gali atmesti ieškovo peticiją, jei mano, kad atsakovo pasiūlymas būtų patenkinęs ieškovo pažeistus interesus. Iš esmės, teisingo pasiūlymo/peticijos atmetimo taisyklė yra labai svarbi, tam kad šalys išspręstų savo ginčą derybomis, o ne teisiniu būdu⁸⁸.

LR CK nėra numatyta teisė atsakovui pateikti teisingą pasiūlymą dėl akcijų išpirkimo iš ieškovo, tačiau atsakovas ir ieškovas gali pasinaudoti CPK 140 str. 3 d. įtvirtinta galimybe bet kurioje proceso stadijoje sudaryti taikos sutartį⁸⁹ ir taikiai išspręsti tarp šalių kilusį konfliktą ir taikos sutarties sąlygose numatant akcijų išpirkimą už teisingą kainą. Taikos sutarties sudarymas nulemtų bylos nutraukimą. Tačiau sutarčiai sudaryti reikalinga abiejų šalių valia, o bylose dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo dažniausiai būna susiklosčiusi itin sudėtinga ir ilgai trunkanti konfliktinė situacija tarp bendrovės akcininkų, todėl, manytina, taikos sutarties sudarymo galimybė yra nedidelė.

3.2. Siūlymo teikimas kitiems akcininkams tapti bendraieškiais

Pagal CK 2.115 str. juridinio asmens dalyvis, padavęs ieškinį į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo, privalo raštu pasiūlyti kitiems juridinio asmens dalyviams tapti bendraieškiais⁹⁰. Tuo tarpu, kai juridinio asmens dalyvis paduoda ieškinį dėl priverstinio akcijų pardavimo dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti teises, atsakovas turi kreiptis į likusius juridinio asmens dalyvius siūlydamas tapti bendraatsakoviais.

⁸⁷ Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų teismo 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *O'Neill v Phillips* (1999), 2 BCLC 1.

⁸⁸ HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 433-434.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340, 140 str. 3 d.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 2.115 str. 4 d.

Šiomis normomis yra įtvirtinamas šalių procesinis bendrininkavimas. CPK 43 str. yra išskiriamas privalomasis ir neprivalomasis bendrininkavimas. Bylose dėl priverstinio akcijų pardavimo juridinio asmens dalyvių bendrininkavimas yra neprivalomas, to paties pobūdžio reikalavimai arba išipareigojimai yra pagrindžiami ta pačia medžiaga teisės ir fakto klausimais ir kiekvienas iš reikalavimų galėtų būti atskiro ieškinio dalykas⁹¹. Procesinis juridinio asmens dalyvių bendrininkavimas užtikrina proceso koncentruotumo bei lygiateisiškumo principų įgyvendinimą. Taip pat įgyvendinant bendrininkavimo procedūrą yra užtikrinama kitų smulkiųjų įmonės akcininkų teisių ir teisėtų interesų apsauga, kurie neturėdami 1/3 akcijų negali patys kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo procedūros, tačiau gali pasinaudoti teise prisijungti prie ieškovo kaip bendraieškiai.

Vienoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprenddamas atsakovo kasacinį skundą dėl priverstinio akcijų išpirkimo, sprendė ir neprivalomo procesinio bendrininkavimo klausimą. Teismas pasisakė, jog neprivalomo bendrininkavimo sąlygoms egzistuoti nėra svarbu, kad tiesioginis konfliktas yra kilęs tik tarp dviejų ieškovų ir atsakovo interesams atstovaujančių bendrovės valdymo organų, per kuriuos atsakovas pažeidžia akcininkų teises. CPK 43 str. 1 d. 2 p. taikymo aspektu svarbu tik tai, kad tapačia faktine medžiaga yra grindžiamas ieškovų reikalavimas taikyti įstatymuose įtvirtintą teisių gynimo būdą – priverstinį akcijų pirkimą, o tokį tapatumą galima konstatuoti⁹². Taip pat svarbu pažymėti, jog vieno bendrininko pareiškiančio ieškinį reikalavimų pagrįstumo pripažinimas nereiškia automatiškai kitų bendrininkų reikalavimų pagrįstumą. Akcininkų teisių ir teisėtų interesų pažeidimas yra individualizuojamas kiekvieno konkretaus bendrininko atžvilgiu priimant teismo sprendimą⁹³.

3.3. Teismo sprendimo priėmimas dėl ieškinio, nustatius, kad yra aplinkybės numatytos CK 2.115 str. 1 d.

Ieškinio patenkinimo sąlygos. Teismas nustatęs, jog yra pagrindas patenkinti ieškinį priima sprendimą dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo. Teismas tenkina ieškinį, tik jei nustato, jog yra abi aplinkybės įtvirtintos CK 2.115 str. 1 d.: 1) atsakovo veiksmai prieštaraujantys juridinio asmens tikslams; 2) negalėjimas pagrįstai manyti, jog tokie veiksmai ateityje pasikeis.

⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340, 43 str. 1 d. 2 p.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Ž. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“, Nr. 3K-3-323/2008, kat. 27.10 (S).

⁹³ *Ibid.*

Pagal teismų praktiką, pirmoji sąlyga laikoma nustatyta, jei ieškovas įrodo, kad atsakovo veiksmai, iš kurio siekiama išpirkti akcijas, yra neteisėti. Neteisėtais akcininko veiksmais laikomi tokie veiksmai, kurie prieštarauja bendrovės veiklos tikslams įtvirtintiems sudarymo dokumentuose bei įstatymuose⁹⁴. Juridiniai asmenys visada steigiami siekiant tam tikrų tikslų. Paprastai privataus juridinio asmens tikslas yra pelno siekimas⁹⁵. Siekiant nustatyti ar dalyvio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams, visų pirma, reikia išsiaiškinti kokias pareigas turi juridinio asmens dalyvis juridinio asmens ir kitų dalyvių atžvilgiu. Juridinis asmuo dažniausiai įgyvendina savo tikslus per juridinio asmens organus. Organų teisės ir pareigos, kurias jie turi vykdyti yra apibrėžtos CK, kituose įstatymuose bei teisės aktuose. Neteisėtumas teisėje suprantamas kaip teisinės pareigos nevykdymas ar netinkamas vykdymas. Neteisėti akcininko veiksmai, kurie sudaro pagrindą išpirkti iš jo akcijas, yra akcininko, veikiančio kaip bendrovės valdymo organo narys, pareigų, įtvirtintų CK, kituose įstatymuose bei teisės aktuose nevykdymas ar netinkamas vykdymas⁹⁶. Valdymo organų narių pareigas reglamentuoja CK 2.86 ir 2.87 str. Juridinio asmens organų narių veiklai yra keliami sąžiningumo, protingumo, lojalumo juridiniam asmeniui, konfidencialumo bei kiti reikalavimai⁹⁷. Pagal teismų praktiką atsakovo pareigos nevykdymas veikti sąžiningai ir protingai bendrovės ir kitų akcininkų atžvilgiu gali pasireikšti kaip bendrovės skolų didinimas, siekis nustatyti turto administravimą, kuriuo faktiškai būtų perimamas visas bendrovės valdymas, siekis iškelti bendrovei bankroto bylą ir kt. Nelojalumas juridiniam asmeniui gali pasireikšti, pavyzdžiui, kaip informacijos apie bendrovę blokavimas, trukdymas kitiems dalyviams patekti į juridinio asmens teritoriją⁹⁸, taip pat teismo nuosprendžiu konstatuoti nusikalstami veiksmai⁹⁹ priešingi bendrovės veiklai ir akcininkų interesams.

Juridinio asmens dalyvis, kuris nėra valdymo organo narys, paprastai juridiniam asmeniui ir kitiems dalyviams neturi reikšmingų pareigų. Pagrindinė juridinio asmens dalyvio priedermė yra dalyvauti įmonės veikloje savo turtu. Taip pat vertinant ar juridinio asmens dalyvis be šios pagrindinės pareigos turi kitokių pareigų reikia žiūrėti ar kokias

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ bankinės technologijos, Nr. 3K-3-483/2007, kat. 27.10.

⁹⁵ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 235.

⁹⁶ *Cit. op.* 94.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 2.87 str.

⁹⁸ *Cit. op.* 94.

⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. P. ir L. P. v. E. S. ir D. S., Nr. 2A-415/2009.

nors pareigas nustato steigimo dokumentai ir akcininkų sutartys. Pažymėtina, jog juridinio asmens dalyvių veikla visada turi būti grindžiama bendraisiais teisės principais - teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, įtvirtintais CK 1.5 str. Taigi akcininkai turi pareigą veikti sąžiningai ir protingai bendrovės ir kitų akcininkų atžvilgiu bei nepažeidinėti jų teisių. CK komentaras išskiria tokius teisingumo, proporcingumo ir sąžiningumo principų pažeidimus: 1) vengimas priimti sprendimus arba jų nepriėmimas, kurie yra būtini tinkamai juridinio asmens veiklai užtikrinti ir kai šių sprendimų nebuvo galima priimti kitais būdais. Tokia situacija gali susiklostyti, pavyzdžiui, tais atvejais, kai akcininkai turi vienodą kiekį balsų akcininkų susirinkimuose ir balsuodami priešingai nepriima įmonei veiklai svarbių sprendimų, kas gali lemti teisinės aklavietės (angl. – *deadlock*) susidarymą; 2) naudojimas juridinio asmens turtu ir teisėmis asmeninei savo ar trečiųjų asmenų naudai, kitokiais būdais nei numatyta įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose¹⁰⁰.

Ieškinio patenkinimo pagal CK 2.123 str. sąlygos yra tokios pačios, kaip numatytos CK 2.115 str., įtraukiant ir tokius atsakovo veiksmus, kuriais jis kliudo kitiems juridinio asmens dalyviams pasinaudoti savo teisėmis, įtvirtintomis steigimo dokumentuose ir dalyvių sutartyse¹⁰¹. Akcininko neteisėtais veiksmais pagal CK 2.123 str. gali būti pripažįstamas ir toks juridinio asmens dalyvio veikimas ar neveikimas, kai paprastą (kvalifikuotą) balsų daugumą dalyvių susirinkime turintis juridinio asmens dalyvis, savo balsais lemiantis juridinio asmens valdymo organų sudėtį ir atstovaudamas dalyvių interesams per valdymo organus veikia priešingai juridinio asmens veiklos tikslams, pažeisdamas kitų dalyvių teisę tikėtis, kad juridinis asmuo veiks įgyvendindamas savo tikslus¹⁰².

Tačiau nepakanka nustatyti tik juridinio asmens dalyvio veiksmų prieštaravimo juridinio asmens veiklos tikslams. Būtina antra sąlyga - pagrįstas manymas, jog juridinio asmens dalyvio veiksmai ateityje nepasikeis.

Teismų praktikoje antra sąlyga laikoma nustatyta, jeigu, pavyzdžiui, nustatomi trunkamojo arba tęstinio pobūdžio neteisėti veiksmai, dėl kurių galima manyti, kad tokie veiksmai ateityje nepasikeis. Ilgalaikė konfliktinė situacija tarp akcininkų gali susidaryti dėl objektyvių priežasčių: ilgą laiką negalėjimas priimti sprendimų dėl požiūrių išsiskyrimo, kai akcininkai turi vienodą kiekį balsų, apskaitos netvirtinimas ir pan. Tokia situacija yra žalinga bendrovės veiklai ir gali būti išspręsta per priverstinę akcijų

¹⁰⁰ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 237.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Ž. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“, Nr. 3K-3-323/2008, kat. 27.10 (S).

pardavimą ir pirkimą. Antrosios sąlygos nepaneigia ir tai, kad po to kai juridinio asmens dalyvis kreipėsi į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo, atsakovas pradeda imtis priemonių, kuriomis pradedami įgyvendinti juridinio asmens tikslai. Konstatuojant antrą sąlygą, yra sprendžiama, ar tokiais veiksmais juridinio asmens dalyvis sąžiningai imasi priemonių pakeisti susidariusią konfliktinę situaciją ir veikia pagal juridinio asmens tikslus, ar tokių veiksmų imasi tik formaliai paneigti tokios sąlygos buvimą¹⁰³.

Pažymėtina, jog bendrovėje susiklosčiusios konfliktiškos situacijos turi būti negalima išspręsti kitu būdu, o tik pasitelkus priverstinį akcijų pirkimą ir pardavimą. Pagal teismų praktiką neišsprendžiamos situacijos neturėtų sudaryti akcininko nedalyvavimas visuotiniuose akcininkų susirinkimuose siekiant nepriimti arba vengiant priimti sprendimus, kadangi pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau ABI) 27 str. 1 d. gali būti sušaukiamas pakartotinis akcininkų susirinkimas, kuriam netaikomas akcininkų kvorumo reikalavimas¹⁰⁴.

Lyginant su Jungtine Karalyste peticijos patenkinimo pagrindas pagal BĮ 994 str. yra toks bendrovės valdymas, veiksmų atlikimas ar neatlikimas, kuris nesąžiningai pažeidžia (angl. – *unfairly prejudice*) visų ar dalies bendrovės akcininkų interesus.

Visų pirma, teismas turi konstatuoti atsakovo veiksmus ar neveikimą, kuris turi būti susijęs su bendrovės valdymu. Pažeidimu gali būti laikomas vienas konkretus atsakovo veiksmas ir tęstinio pobūdžio ar nuolat pasikartojantys veiksmai. Dažniausiai šie veiksmai turi būti atlikti pačios bendrovės arba asmenų, kurie veikia kaip bendrovės organai. Tačiau tinkamu peticijos patenkinimo pagrindu nėra laikomi, akcininko veiksmai, kuriais jis įgyvendina ne bendrovės veiklą, o savo asmeninius poreikius. Teismų praktikoje akcininkų tarpusavio konfliktai nėra pripažįstami nesąžiningai pažeidžiančiais dalyvių interesus veiksmais. Todėl turi būti aiškus atskyrimas tarp bendrovės veiklos ir akcininkų veiklos, kai jie veikia įgyvendindami savo asmeninius poreikius, nes tik dėl su bendrovės veikla susijusių veiksmų bus tenkinama ieškovo peticija pagal BĮ 994 str.¹⁰⁵

Paprastai akcininkas, kurio interesai buvo pažeisti, kreipsis su peticija dėl atsakovo atliktų veiksmų arba neveikimo praeityje. Tačiau ir ateityje ketinami atlikti veiksmai, kurie, jeigu bus atlikti, gali nesąžiningai pažeisti akcininkų interesus (pavyzdžiui, visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo sprendimai, kuriais nutarta, kad ateityje bus

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ bankinės technologijos, Nr. 3K-3-483/2007, kat. 27.10.

¹⁰⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. P. ir L. P. v. E. S. ir D. S., Nr. 2A-415/2009.

¹⁰⁵ HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 419.

atliekami tam tikri veiksmai), todėl tokiu atveju akcininkas taip pat galės kreiptis su peticija¹⁰⁶.

Antra, teismas turi konstatuoti tokių atsakovo veiksmų buvimą, kurie nesąžiningai pažeidžia juridinio asmens dalyvio interesus, o ne bet kokius kitus interesus, kuriuos juridinio asmens dalyvis gali turėti. Nebus tenkinamas toks reikalavimas, kuris neturės nieko bendra su juridinio asmens dalyvių interesų pažeidimu.

Pabrėžtina, jog Jungtinės Karalystės teismas yra konstatavęs, kad jeigu sąlygos, kuriomis asmuo tapo juridinio asmens dalyviu apima ir jo dalyvavimą bendrovės valdyje, tai jo pašalinimas iš direktoriaus pareigų yra ne kas kita, kaip juridinio asmens dalyvio interesų pažeidimas¹⁰⁷. Šis teismų požiūris yra labai svarbus praktikoje, nes tipinis Jungtinės Karalystės bendrovių akcininkų kreipimosi su peticija atvejis yra juridinio asmens dalyvio pašalinimas iš direktoriaus pareigų.

Svarbu paminėti, jog bendrovės auditoriaus pašalinimas iš pareigų dėl nuomonių išsiskyrimo dėl bendrovės apskaitos ar audito vykdymo, gali būti vertinamas kaip nesąžiningai pažeidžiantis juridinio asmens dalyvių interesus, todėl dalyviai taip pat gali pasinaudoti savo interesų gynybos priemone pagal BĮ 994 str.¹⁰⁸

Trečia, teismas turi konstatuoti tokius atsakovo veiksmus, kurie yra nesąžiningai pažeidžiantys. Juridinio asmens dalyviams sukelta žala turi būti tikra, o ne formali ar nereikšminga. Ieškovas neturi įrodyti, kad atsakovas veikė nesąžiningai tyčia ar sąmoningai siekdamas pažeisti ieškovo interesus. Veiksmai, dėl kurių yra tenkinama peticija, turi pažeisti dalyvio interesus ir būti nesąžiningi. Nepakanka to, kad atsakovo veiksmas, kuris yra skundžiamas atitinka tik vieną iš kriterijų¹⁰⁹. Pavyzdžiui, juridinio asmens dalyvio pašalinimas iš direktoriaus pareigų gali būti pažeidžiantis jo interesus, tačiau nebus nesąžiningas veiksmas, jei direktorius savo elgesiu nusipelnė pašalinimo. Arba akcininko interesai gali būti pažeisti, jei į jo nuomonę nebus atsižvelgta valdant bendrovę, tačiau nebus nesąžininga, jei ieškovas pats pasišalino iš aktyvaus dalyvavimo valdant bendrovę. Taip pat atvirkščiai, veiksmai gali būti nesąžiningi, tačiau nesukelti pažeidimo ieškovui.

Jungtinės Karalystės teismų praktikoje nesąžiningai pažeidžiančiais juridinio asmens dalyvio interesus veiksmais laikoma:

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų teismo 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *O'Neill v Phillips* (1999), 2 BCLC 1.

¹⁰⁸ The Official Home of UK Legislation. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46, 994 str. [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].

¹⁰⁹ HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 422.

1) sutarties pažeidimas (bendrovės sudarymo dokumentų ar akcininkų sutarčių). Paprastai tipiniai pažeidimo atvejai yra bendrovės valdymo organų padaryti pažeidimai, kurie pasireiškia bendrovės turto pasisavinimu ar išvaistymu, neteisingu akcijų paskirstymu, aplaidžiu bendrovės valdymu ir kitų pareigų numatytų įstatuose ar BĮ pažeidimu;

2) svarbiausių susitarimų pažeidimas. Šie susitarimai, nors ir neturi sutartinės galios, tačiau teisingumas (angl. - *equity*) reikalauja, kad daugumą turintys akcininkai vykdytų iš šių susitarimų išplaukiančias pareigas¹¹⁰. Paprastai tokius susitarimus sudaro juridiniai asmenys, kurie turi vieną arba kelis iš šių požymių: a) bendrovė įsteigta ir veikia dalyvių abipusiu pasitikėjimo pagrindu; b) bendrovės akcininkai yra susitarę, kad visi arba tik dalis akcininkų dalyvaus bendrovės valdyme; c) apribojimai perleisti akcijas dėl kurių juridinio asmens dalyvis negali pasiimti savo dalies ir pereiti kitur¹¹¹. Šie juridiniai asmenys, atitinkantys išvardytus požymius, yra vadinami netikrosiomis bendrovėmis (angl. – *quasi-partnership*).

Kai juridinis asmuo atitinka vieną arba kelis aukščiau išvardytus požymius, bendrovė yra ne vien tik pelno siekiantis susivienijimas ir paprastai bendrovės steigiamieji dokumentai neapibrėžia visų dalyvių santykių. Be įstatų ir akcininkų sutarčių, juridinio asmens dalyvių santykius reguliuoja įvairūs susitarimai ir pasižadėjimai, kurie neturi sutartinės galios. Dažniausiai tai tokie susitarimai, kurie nustato dalyvių dalyvavimą bendrovės valdyme, finansinius atsiskaitymus ir panašiai. Teismas vertindamas, kokius susitarimus yra sudarę juridinio asmens dalyviai, turi atsižvelgti į visą informaciją, įskaitant bendrovės įstatus, akcininkų sutartis, bet kokius rašytinius susitarimus ir juridinio asmens dalyvių veiksmus¹¹².

Taigi, jeigu bendrovė savo prigimtimi yra daugiau negu vien tik komercinis, pelno siekiantis susivienijimas, teisingumas reikalauja, kad bendrovės veiklą kontroliuojantys akcininkai laikytųsi ne tik steigimo dokumentų, akcininkų sutarčių, bet ir kitų susitarimų, ir pasižadėjimų, kurie reguliuoja juridinio asmens dalyvių santykius. Tokiu atveju teismas turi konstatuoti, jog atsakovai bendrovę valdo nesąžiningai pažeisdami tokius susitarimus. Tuo tarpu Lietuvos teisinėje sistemoje akcininkų pareigas ir teises įtvirtina įstatymai, steigimo dokumentai ir akcininkų sutartys, o šių pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas gali sąlygoti akcininkų teisę reikalauti išpirkti akcijas.

¹¹⁰ Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų teismo 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *O'Neill v Phillips* (1999), 2 BCLC 1.

¹¹¹ HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 428.

¹¹² *Ibid.*, p. 429.

Įrodymų vertinimas. Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose teismas taiko tokias pačias įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles kaip ir kitose civilinėse bylose.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, formuodamas teismų praktiką dėl CPK normų, reglamentuojančių įrodinėjimą ir įrodymų vertinimą, aiškinimo ir taikymo, ne kartą pažymėjo, jog CPK 185 str. įtvirtintas laisvo įrodymų vertinimo principas reiškia, jog bet kokios informacijos įrodomąją vertę nustato teismas pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymais. Įrodymų vertinimas civilinėje byloje grindžiamas vadinamąja tikėtumo taisykle, pagal kurią tam tikrų faktinių aplinkybių buvimą teismas dėl to, kad jis pats nėra ginčijamų teisinių santykių dalyvis ar stebėtojas, konstatuoja tada, kai jam nekyla didelių abejonių dėl tų aplinkybių egzistavimo. Teismas gali daryti išvadą apie tam tikrų aplinkybių buvimą tada, kai byloje esančių įrodymų visuma leidžia manyti, jog labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus¹¹³.

Laikinosios apsaugos priemonės. Teismui priėmus sprendimą dėl priverstinio akcijų pardavimo ar išpirkimo siekiant užtikrinti, kad atsakovas neperleistų ar kitaip nesumažintų parduodamų akcijų vertės, pradedamos taikyti laikinosios apsaugos priemonės nustatytos CK 2.117 str. Taigi, atsakovas nuo teismo sprendimo priėmimo negali perduoti ar kitaip perleisti akcijų, jų įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jas, taip pat perleisti ar kitaip apriboti akcijų suteikiamas teises be ieškovo sutikimo, jeigu teismas nenutaria kitaip. Teismas gali nutarti leisti atsakovui atlikti šiuos veiksmus, nors ieškovas ir neduoda sutikimo. Nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo pagal nagrinėjamo straipsnio 2 dalį taikomi tokie patys anksčiau paminėti atsakovo veiksmų apribojimai, tačiau nenumatyta galimybė atsakovui atlikti šiuos veiksmus ieškovo sutikimu. Taip pat teismas laisvas nuspręsti ir dėl kitokių laikinųjų apsaugos priemonių reikalingumo¹¹⁴. Ieškovui taip pat papildomai suteikta teisė prašyti teismo uždrausti atsakovui naudotis balsavimo teise be teismo ar ieškovo sutikimo¹¹⁵.

Minėtos laikinosios apsaugos priemonės yra taikomos automatiškai, tai yra, ieškovui nereikia prašyti teismo nustatyti šių priemonių, o teismui nereikia priimti sprendimo dėl jų taikymo. Toks laikinųjų apsaugos priemonių taikymo reikalingumas yra pagrindžiamas tuo, jog netaikant tokių priemonių atsakovas gali imtis nesąžiningų

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Marių žvejys“*, Nr. 3K-3-416/2007, kat. 44.5.2 (S).

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 2.117 str. 1-2 d.

¹¹⁵ *Ibid.*, 2.117 str. 3 d.

veiksmų ir ginčijamų akcijų vertė gali sumažėti arba atsakovas gali jas perleisti tretiesiems asmenims.

Laikinosios apsaugos priemonės įtvirtintos 2.117 str. yra pradedamos taikyti tik nuo teismo sprendimo priėmimo dienos, todėl diskutuotina, ar nereikėtų įtvirtinti teisės tokias priemones taikyti nuo ieškinio priėmimo teisme dienos. Atsakovas sužinojęs, kad yra paduotas ieškinys dėl priverstinio akcijų pardavimo, gali pradėti elgtis nesąžiningai ir siekti sumažinti ginčijamų akcijų vertę. Pažymėtina, jog Olandijos CK numato, kad atsakovui draudimas perleisti, įkeisti ar nustatyti uzufukto teisę, taikomas nuo teismo šaukimo įteikimo atsakovui momento¹¹⁶, tačiau šios nuostatos įstatymų leidėjas į nacionalinį CK neperkėlė. Visgi, darbo autorės manymu, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo momentas nuo teismo sprendimo priėmimo yra pasirinktas pagrįstai, kadangi juridinio asmens dalyvis bet kurioje proceso stadijoje gali prašyti taikyti laikinašias apsaugos priemones pagal CPK 144 str., jeigu manoma, kad nesiėmus tokių priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti neįmanomas.

Paprastai ieškovai kreipdamiesi su reikalavimu dėl priverstinio akcijų pardavimo dažniausiai prašo taikyti ir laikinašias apaugos priemones. Pažymėtina, jog laikinųjų apsaugos priemonių taikymo priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose klausimas, ypač pirmosios instancijos teismams, kelia daugiausiai problemų. Bene didžiausią instituto teismų praktikos dalį sudaro nagrinėjimas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kadangi teismai dažniausiai nepagrįstai visa apimtimi pritaikydavo ieškovo prašomas laikinašias apsaugos priemones. Todėl svarbu yra išanalizuoti teismų praktikoje dažniausiai taikomų laikinųjų apsaugos priemonių rūšis ir jų taikymo būtinumą. Galima išskirti šias, dažniausiai ieškovų prašomas taikyti, laikinašias apsaugos priemones:

1) *Uždraudimas valdyti, naudoti ar disponuoti akcijomis*. Daugumoje bylų ieškovai prašė teismo taikyti turto areštą akcijoms, kurios teismui patenkinus reikalavimą būtų buvusios priverstinai parduodamos. Atsižvelgiant į tai, kad ginčas kyla dėl konkretaus objekto – akcijų, kurias ieškovas siekia nupirkti, būtina išsaugoti situaciją, kai ginčo objekto savininkas yra atsakovas ir jo nuosavybės teisės nėra suvaržytos arba apsunkintos¹¹⁷. Todėl manytina, kad siekiant užtikrinti, jog priverstinai parduodamos akcijos nebūtų perleistos, įkeistos ar kitaip suvaržytos, kas sąlygotų teismo sprendimo įvykdymo apsunkinimą arba negalimumą, šią laikinąją apsaugos priemonę yra būtina taikyti kiekvienoje byloje.

¹¹⁶ WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009, p. 358, 338 str. 1 d.

¹¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kriptonika“ v. UAB „Penki kontinentai“*, Nr. 2-505/2008.

2) *Uždraudimas atsakovui naudotis akcijų suteikiamomis turtinėmis teisėmis.* ABĮ 15 str. įtvirtina turtines akcininko teises. Akcijų suteikiamos turtinės teisės yra tokios, kurios yra ekonominio turinio ir nėra neatsiejamai susijusios su jų turėtojo asmeniu¹¹⁸. Taikant laikinas apsaugos priemones reikia atsižvelgti į ekonomiškumo ir proporcingumo principus, todėl dažniausiai nėra tikslinga uždrausti atsakovui naudotis visomis akcijų suteikiamomis turtinėmis teisėmis.

Pažymėtina, kai akcininkas turi daugumą akcijų suteikiamų balsų, bet neturi 2/3, o kita šalis turi 1/3 akcijų suteikiamų balsų, atsakovas neturi galimybės vienas pats priimti ABĮ 28 str. numatytus sprendimus (bendrovės pelno paskirstymas, įstatinio kapitalo mažinimas, likvidavimas ir kt.), kuriems reikalinga kvalifikuota balsų dauguma (2/3 ar 3/4) ir kurie susiję su svarbiausiais bendrovės veiklos klausimais. Esant tokiai faktinei situacijai, uždrausti atsakovui naudotis tomis turtinėmis teisėmis, kuriomis galima naudotis tik visuotiniam akcininkų susirinkimui priėmus sprendimą kvalifikuota balsų dauguma, nėra prasmės, kadangi ieškovui balsuojant prieš tokio sprendimo priėmimą, atsakovas negalės įgyti šios turtinės teisės, nes sprendimas nebus priimtas, neatsižvelgiant į tai, kaip jis balsuos¹¹⁹. Todėl drausti įgyvendinti visas turtines teises nėra pagrįsta, nes atsakovas dalies teisių ir taip negalės įgyvendinti be ieškovo sutikimo. Dar daugiau, toks draudimas galėtų nepagrįstai apriboti ir pažeisti paties ieškovo, kuris gali nuspręsti kartu su atsakovu priimti tokius sprendimus, teises.

Tačiau, pavyzdžiui, esant konfliktiškai situacijai tarp šalių, tikslinga yra uždrausti atsakovui įgyvendinti turtinę teisę gauti bendrovės pelno dalį (dividendą). Tokiu atveju būtų apribota bet kokia galimybė atsakovui gauti dividendų ir užkirsta galimybė sumažinti ginčo akcijų vertę¹²⁰.

Kitos akcininko turtinės teisės gali būti įgyvendintos turint paprastą balsų daugumą, pavyzdžiui, sprendimas dėl pinigų skolinimo bendrovei ir kt. (ABĮ 15 str. 1 d. 5 ir 7 p.). Tačiau paprasta dauguma priimami visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai paprastai neturi lemiamos įtakos bendrovės veiklai ir negali turėti teisinės reikšmės ieškovui galimai palankaus teismo sprendimo įvykdymui¹²¹. Todėl paprastai riboti akcininko turtines teises, dėl kurių sprendimai gali būti priimami paprasta balsų dauguma nėra pagrindo.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914, 15 str. 1 d.

¹¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 21 d nutartis civilinėje byloje *UAB „Penki kontinentai“ v. UAB „Kriptonika“*, Nr. 2-127/2008.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*

3) *Uždraudimas atsakovui naudotis akcijų suteikiamomis neturtinėmis teisėmis.* Akcininkų neturtinės teisės yra įtvirtintos ABĮ 16 str. (dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose; iš anksto pateikti bendrovei klausimų, susijusių su visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės klausimais; balsavimo teisė akcininkų susirinkimuose; gauti informaciją apie bendrovę it kt.). Praktikoje ieškovai dažniausiai prašydavo apriboti atsakovo balsavimo teisę akcininkų susirinkimuose.

Balsavimo teisės apribojimas yra nustatytas CK 2.117 str. 3 d. ir ieškovui prašant gali būti taikomas nuo teismo sprendimo priėmimo dienos. Tačiau ieškovai dažniausiai prašydavo taikyti šią laikinąją apsaugos priemonę anksčiau, t. y., nuo ieškinio padavimo dienos. Akcininko balsavimo teisė balsuoti akcininkų susirinkimuose pagal akcijų suteikiamas teises yra viena iš svarbiausių neturtinių jo teisių įtvirtintų ABĮ 16 str. 1 d. 3 p.¹²² Tačiau diskutuotinas yra šios laikinosios apsaugos priemonės reikalingumas, kadangi dėl priverstinio akcijų pardavimo į teismą gali kreiptis akcininkas ar keli akcininkai, turintys 1/3 įmonės kapitalą sudarančių akcijų. Tai reiškia, kad akcininkai turi blokuojantį akcijų paketą. Daugumai įmonės svarbių sprendimų priimti (teisinės formos pakeitimas, bendrovės teisinis likimas ir kiti esminiai veiklos pakeitimai) yra reikalinga kvalifikuota akcininkų balsų dauguma (2/3 ar 3/4), taigi atsakovai ieškiniuose dėl priverstinio akcijų pardavimo praktiškai niekada neturi kvalifikuotos balsų daugumos. Darbo autorė pažymi, kad esant tokiai faktinei situacijai, kai atsakovas neturi kvalifikuotos balsų daugumos, nėra teisinės prasmės uždrausti atsakovui įgyvendinti neturtinę teisę - balsuoti akcininkų susirinkimuose. Tačiau praktikoje pirmosios instancijos teismai dažniausiai neteisingai pritaikydavo šią laikinąją apsaugos priemonę ir visiškai apribodavo atsakovo teisę balsuoti akcininkų susirinkimuose. Teismai tinkamai neįvertindavo aplinkybės, jog atsakovas neturėdavo galimybės pats vienas priimti svarbiausių bendrovės veiklai sprendimų, bei neatsižvelgdavo į tai, kad laikinosios apsaugos priemonės turi būti taikomos laikantis ekonomiškumo ir proporcingumo principų, kurie reiškia, kad teismas turi taikyti tik tokias ir tik tiek laikinųjų apsaugos priemonių, kiek būtina ir pakanka būsimo ieškovui galimai palankaus teismo sprendimui įvykdyti. Šiuo atveju, draudimas atsakovui balsuoti klausimais, kuriems priimti reikalinga kvalifikuota balsų dauguma (t. y ir ieškovo pritarimas) yra neracionalus, neatitinkantis minėtų principų¹²³. Taigi teismai prieš priimdami sprendimą apriboti atsakovo balsavimo

¹²² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914, 16 str. 1 d. 3 p.

¹²³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. v. J. F.*, Nr. 2-1220-1/10.

teisę, turi įvertinti ar atsakovas yra pajėgus pats vienas priimti sprendimus, priešingus įmonės veiklos tikslams ir dalyvių interesams.

Kitų neturtinių teisių ribojimas yra taip pat nepagrįstas ir teismų praktikoje netaikytinas, kadangi šių teisių įgyvendinimas neturi svarbios reikšmės juridinio asmens veiklai.

4) *Įmonės vadovo sprendimų priėmimų apribojimas.* Šios laikinosios apsaugos priemonės paprastai yra prašoma tais atvejais, kai atsakovas yra tiek akcininkas, tiek ir įmonės vadovas, nuo kurio priimamų sprendimų priklauso bendrovės valdymas.

Pažymėtina, jog teismų praktikoje paprastai nėra uždraudžiama priimti visus sprendimus, o tik tuos, kurie paprastai yra susiję su bendrovės turto perleidimu. Riboti kitų administracijos vadovo funkcijų būtų nepagrįsta, kadangi šios funkcijos yra būtinos tam, kad įmonė galėtų normaliai vykdyti savo veiklą¹²⁴.

Ši laikinoji apsaugos priemonė turi minimaliai riboti bendrovės veiklą tiek, kiek yra būtina užtikrinti būsimo galimai palankaus ieškovo teismo sprendimo įgyvendinimui. Todėl praktikoje teismas pritaikydamas laikinąsias apsaugos priemones, uždraudžia atlikti konkrečius nurodytus veiksmus ne apskritai, o tik be ieškovo sutikimo ar teismo leidimo. Taigi, esant būtinybei atlikti tam tikrus bendrovės funkcionavimui gyvybiškai svarbius veiksmus teismo apribotoje srityje, bendrovė gali kreiptis arba į ieškovą dėl jo sutikimo, arba į teismą dėl leidimo davimo¹²⁵.

5) *Įmonės visiško turto administravimo paskyrimas.* Visiško įmonės administravimo buvo prašoma, kai akcininkas, kurio veiksmai prieštaravo juridinio asmens tikslams, kartu buvo ir valdymo organo nariu ir nuo kurio priimamų sprendimų priklausė įmonės veikla. Tačiau tokios laikinosios apsaugos priemonės taikymas būtų neproporcingas ir nepagrįstas, todėl priverstinio akcijų pardavimo byloje nebuvo taikomas.

Pažymima, jog teismas spręsdamas dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, šioje proceso stadijoje dar nesprendžia ieškinio reikalavimų pagrįstumo klausimo, todėl negali būti numatytas draudimas atsakovui atlikti įmonės valdymui reikalingus veiksmus. Priešingu atveju, jei teismas tenkintų prašymą dėl tokios priemonės taikymo, jis pasisakytų dėl ieškovo reikalavimų pagrįstumo¹²⁶.

Laikinių apsaugos priemonių taikymas iki ieškinio padavimo. Pagal CPK 144 str. 3 d. laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos, bet kurioje proceso stadijoje, taip pat dar ir nepareiškus ieškinio. Tačiau analizuojamo instituto teismų praktikoje, buvo

¹²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Z. M. v. S. A. ir A. V., Nr. 2-953/2008.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. UAB „Pireka“, Nr. 2-831/2008.

išreikšta nuomonė, jog CK antrosios knygos, IX skyriuje numatytas juridinio asmens teisių gynimo būdas būsimo ar jau iškilusio teismo ginčo atveju negali būti taikomas *a priori*¹²⁷. Taigi, ieškovas negali prašyti taikyti laikinasias apsaugos priemones dar prieš paduodant ieškinį teismui.

Nuostolių dėl laikinųjų apsaugos priemonių atlyginimo užtikrinimas. Bylose dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo siekiant užtikrinti ieškovo ir atsakovo turtinių interesų pusiausvyrą teismas gali taikyti savo iniciatyva ar atsakovo prašymu nuostolių dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo užtikrinimą, kai iš ieškovo, kuris prašo atsakovui taikyti laikinasias apsaugos priemones, gali būti pareikalaujama įmokėti tam tikrą konkrečią sumą į depozitinę teismo sąskaitą arba pateikti banko garantiją.

Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose nepagrįstas laikinųjų apsaugos priemonių taikymas atsakovui gali sukelti didelių nuostolių, o ieškovas gali būti nepajėgus tuos nuostolius atlyginti, todėl, darbo autorės nuomone, yra tikslinga taikyti nuostolių užtikrinimo institutą.

Be to, pagal CPK 147 str. 3 d., įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo ieškinys yra atmetamas, atsakovas turi teise reikalauti, kad ieškovas atlygintų nuostolius, kuriuos jam padarė ieškovo prašymu taikytos laikinosios apsaugos priemonės¹²⁸. Šia norma yra užtikrinama, kad ieškovas naudodamasis savo teise kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo nereikš nepagrįstų ieškinų.

3.4. Ekspertų paskyrimas ir jų darbo apmokėjimo tvarkos nustatymas

Teismas byloje nustatęs, kad yra aplinkybės numatytos CK 2.115 str. 1 d., priima sprendimą tenkinti arba netenkinti ieškinį. Kai ieškinys yra tenkinamas, teismas turi paskirti ekspertus parduodamų ar išperkamų akcijų kainai nustatyti ir išvadai dėl kainos byloje pateikti, kadangi akcijų kainos nustatymui reikalingos tam tikros specialios žinios. Ekspertai gali pradėti darbą įsiteisėjus teismo sprendimui dėl priverstinio akcijų pardavimo ar išpirkimo¹²⁹. Ekspertų paskyrimo, jų darbo apmokėjimo, ekspertų ataskaitos platinimo tvarką bei ekspertų teises detalčiai reglamentuoja CK 2.127-2.130 str.

Teismas leidžia ieškovui ir atsakovui susitarti dėl konkrečių ekspertų, kurie nustatys akcijų kainą. Ekspertais gali būti paskiriami nepriklausomi ir reikiamą kvalifikaciją turintys asmenys. Šalims susitarus teismas skiria šalių bendrai pasirinktus ekspertus. Jeigu

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *T. A. ir Q. A. v. A. B. ir UAB „Metbalt“*, Nr. 2-182/2006.

¹²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kryptonika“ v. UAB „Penki kontinentai“*, Nr. 2-505/2008.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263, 2.118 str.

nesusitariama, tada kiekviena šalis gali pateikti sąrašą, kuriame nurodo ne mažiau kaip po 10 ekspertų ir teismas ekspertus ir jų skaičių paskiria savo nuožiūra¹³⁰. Pažymėtina, jog LR CK buvo nustatyta lankstesnė ekspertų paskyrimo tvarka negu Olandijos CK. Pastarajame, išvis nenumatyta galimybė šalims susitarti dėl ekspertų - juos visada paskiria teismas. Taip pat Olandijos CK apibrėžia tikslų skiriamų ekspertų skaičių – nuo 1 iki 3¹³¹, tuo tarpu LR CK leidžia teismui pačiam nuspręsti kiek ekspertų yra reikalinga, atsižvelgiant į tyrimo mastą ir sudėtingumą.

Teismui priėmus nutartį dėl ekspertų paskyrimo, ekspertai turi pranešti dėl atliekamo darbo užmokesčio ir kitų susijusių išlaidų apmokėjimo. Teismui pritarus kainai, priimama nutartis, kuri įpareigoja ieškovą sumokėti nustatytą sumą į deponitinę teismo sąskaitą iš anksto. Jeigu teismas nepitaria ekspertų siūlomam darbo užmokesčiui, tuomet jis gali paskirti naujus ekspertus¹³².

Ekspertams atlikus akcijų kainos vertinimą ir pateikus išvadą, teismas nustato, kas turi apmokėti ekspertų išlaidas. Eksperto išlaidas teismas savo nuožiūra gali paskirstyti tiek ieškovui, tiek atsakovui, taip pat tokią pareigą gali numatyti ir juridiniam asmeniui, kurio akcijos bus priverstinai parduodamos¹³³. Tokiu atveju manytina, jog juridinis asmuo į bylą turi būti įtrauktas kaip trečiasis asmuo nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų, nes teismas negali nuspręsti dėl į bylą neįtrauktų asmenų teisių ir pareigų.

3.5. Akcijų kainos nustatymas ir ataskaitos pateikimas teismui ir šalims bei nutarties dėl akcijų kainos priėmimas

Ekspertai nustatę akcijų kainą, teismui pateikia ataskaitą dėl akcijų kainos. Pažymima, jog ekspertų išvada yra rekomendacinio pobūdžio, o galutinį sprendimą priima teismas nutartimi, išklausęs šalių nuomones. Teismas gali pritarti ir nepritarti ekspertų išvadoje pateiktai kainai, taip pat pasiūlyti ir savo kainą¹³⁴.

Dėl teisingos kainos, už priverstinai parduodamas ar išperkamas akcijas nustatymo procedūros, kyla keli klausimai. Visų pirma, kokias metodais remiantis yra nustatoma teisinga akcijų kainą? Antra, pagal kurios dienos vertę turi būti nustatoma parduodamų ar išperkamų akcijų kainą?

¹³⁰ *Ibid.*, 2.127 str.

¹³¹ WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009, p. 358, 339 str. 1 d.

¹³² *Cit. op.* 130, 2.129 str.

¹³³ *Ibid.*, 2.119 str. 1 d.

¹³⁴ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 237.

Atsakant į pirmą klausimą, pažymėtina, jog CK neįtvirtina, kokius metodus nustatant akcijų kainą turi naudoti teismo paskirtas ekspertas. Lietuvoje turto vertės nustatymo principai ir metodai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo (toliau Turto vertinimo įstatymas) 6 ir 7 str.¹³⁵, taip pat detalesnės vertinimo metodų pasirinkimo rekomendacijos yra pateiktos Vyriausybės patvirtintoje Turto vertinimo metodikoje¹³⁶.

Turto vertinimo įstatymo 7 str., įtvirtina keturis vertinimo metodus: lyginamosios vertės, atkuriamosios vertės, naudojimo pajamų vertės ir ypatingosios vertės metodus. Pažymima, jog šis sąrašas nėra baigtinis, todėl gali būti naudojami ir kiti Vyriausybės aprobuoti bei tarptautinėje praktikoje pripažįstami metodai¹³⁷. Taip pat pastebėtina, jog pagal Turto vertinimo įstatymo 22 str. ekspertas yra laisvas pats pasirinkti turto vertinimo metodiką, atsižvelgdamas į konkretų vertinimo atvejį, vertinamo turto specifiką, bei naudojimo paskirtį¹³⁸. Todėl darytina išvada, jog vertindamas priverstinai parduodamų akcijų kainą ekspertas praktiškai gali naudotis visais įmanomais turto vertės nustatymo metodais.

Lietuvos turto vertintojų asociacija yra išleidusi rekomendacinio pobūdžio leidinį, kuriame pateikiami vertybinių popierių vertinimo principai ir taisyklės, kuriomis vadovaujasi ir turto vertintojai atliekantys akcijų vertės nustatymą. Pagrindinis principas vertinant įmonės vertybinius popierius ar jų dalį yra pirmiausiai visos įmonės vertės nustatymas (100 proc. paprastųjų akcijų nustatymas). Tarptautinėje praktikoje dažniausiai vertinant įmones yra naudojami rinkos, įmonių analogų, naudojimo pajamų, turto metodai. Pagal nustatytą įmonės vertę ir akcijų skaičių ekspertai nustato akcijos vertę. Įmonės nustatyta vertė proporcingai mažinama vertinamo akcijų paketo dalimi ir koreguojama pataisa dėl kontrolės, kurią investuotojas įsigyja pirkdamas akcijų paketą. Kadangi uždarnosios akcinės bendrovės akcijos nėra likvidžios, t. y. nekotiruojamos vertybinių popierių biržoje, gauti ankstesni rezultatai gali būti mažinami atsižvelgiant į galimus nuostolius parduodant akcijas¹³⁹.

Pastebėtina, jog vienoje 2010 m. kovo 18 d. Lietuvos apeliacinio teismo byloje buvo nagrinėtas ir tinkamos akcijų kainos nustatymo klausimas. Minėtoje byloje ekspertai, nustatant akcijų kainą, naudojo 2 metodų derinį: lyginamosios vertės

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1999, Nr. 52-1672, 6 ir 7 str.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl turto vertinimo metodikos“. Valstybės žinios, 1996, Nr. 16-426.

¹³⁷ *Cit. op.* 135, 7 str.

¹³⁸ *Ibid.*, 22 str. 1 d.

¹³⁹ Lietuvos turta ir verslą vertinančių įmonių asociacija. *Nacionaliniai turto ir verslo vertinimo standartai*. Vilnius: UAB Girona, 2004, p. 99.

(pardavimo kainos analogų) metodą, kurio esmė yra palyginimas, t. y., akcijų rinkos vertė nustatoma palyginus analogiškų objektų faktinių sandorių kainas, kartu atsižvelgiant į nedidelius vertinamo turto bei jo analogo skirtumus, bei naudojimo pajamų vertės (pajamų kapitalizavimo) metodą, kai juridinis asmuo vertinamas ne kaip įvairaus turto suma, bet kaip verslo objektas, duodantis pelną, kai tikimasi, kad vertinamo turto naudojimo vertė objektyviausiai parodys turto vertę rinkoje¹⁴⁰.

Taip pat toje pačioje byloje teismas pasisakė, jog nustatant priverstinai išperkamu akcijų paketo vertę, neturi būti pridodamas akcijų paketo kontrolės priedas. Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose akcijų pirkimas - pardavimas vyksta ne šalių gera valia, o pagal teismo sprendimą, todėl laikytina, jog akcijų paketo vertė negali būti didinama, atsižvelgiant į jų reikšmingumą¹⁴¹. Taigi darytina išvada, jog akcijų paketo vertė neturėtų būti didesnė nei visos įmonės rinkos vertė, ypač priverstinio akcijų išpirkimo metu, kai akcijas išperka atsakovas, akcijų priedas dėl kontrolės neturėtų būti pridodamas, kadangi atsakovas neturi jokių paskatų supirkti akcijas.

Kaip ir Lietuvoje taip ir Jungtinėje Karalystėje priverstinio akcijų išpirkimo procese kyla klausimas: koku būdu turėtų būti nustatoma teisinga kaina už priverstinai parduodamas ir perkamas akcijas.

Kai Jungtinės Karalystės teismas priimdamas įsakymą dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo, turi nuspręsti, koks yra tinkamiausias akcijų vertės nustatymo pagrindas. Nėra bendros taisyklės ar akcijos turi būti vertinamos proporcingai, pagal visų bendrovės akcijų vertę principu (lot. – *pro rata*), ar turėtų būti vertinamos darant neigiamą akcijų vertės pataisą (angl. - *discount*), atsižvelgiant į tai, jog smulkusis akcininkas paprastai neįtakoja bendrovės valdymo kontrolės¹⁴².

Mažumos akcijų paketo akcijos yra laikomos mažesnės vertės, negu daugumos akcijų paketo akcijos. Tai atspindi faktą, jog smulkieji akcininkai, priklausomai nuo turimų akcijų skaičiaus, turi ribotą galimybę balsuojant akcininkų susirinkimuose priimti sprendimus ir taip kontroliuoti bendrovės valdymą. Kai akcijų vertė yra mažinama atsižvelgiant į kontrolės neturėjimą bendrovėje, yra laikoma, jog akcijos vertinamos darant neigiamą akcijų vertės pataisą. Visgi, ši taisyklė nėra taikoma visų smulkiųjų akcininkų akcijų paketams.

Kai teismas mano, jog bus pasiektas teisingesnis rezultatas, akcijų kaina gali būti nustatoma proporcingai pagal visų bendrovės akcijų vertę ir netaikant neigiamos akcijų

¹⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Š. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“, Nr. 2-239/2010.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² DAVIES, P. L. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. 8th ed.* London: Sweet and Maxwell, 2008, p. 703.

vertės pataisos dėl kontrolės neturėjimo. Svarbus dalykas, į kurį turi atsižvelgti teismai rinkdamiesi akcijų vertės nustatymo pagrindą yra tai, ar mažumą turinčio akcininko akcijos yra laikomos išimtinai tik kaip investicijų forma ar akcininkas taip pat aktyviai dalyvauja ir bendrovės veikloje (paprastai toks juridinis asmuo yra vadinamas netikrąja bendrove (angl. *quasi – partnership*)). Pastarųjų bendrovių akcijos dažniausiai yra vertinamos proporcingai pagal visų bendrovės akcijų vertę¹⁴³.

Jungtinės Karalystės teismų praktikoje yra nustatytos šios pagrindinės taisyklės nustatant akcijų kainą: 1) teismo sprendimu nustatoma kaina turi būti teisinga. Jeigu bendrovės turtas buvo iššvaistytas atsakovo, bendrovės vertė turi būti nustatoma taip, lyg turtas nebūtų buvęs iššvaistytas; 2) nėra bendros taisyklės ar akcijų vertė bus nustatoma proporcingai pagal visų bendrovės akcijų vertę ar darant neigiamą akcijų vertės pataisą. Kokią taisyklę teismas pasirinks priklausys nuo konkrečios bylos aplinkybių; 3) vis dėlto teismas turi išskirti 2 tipų bendrovių akcijas: a) priverstinai parduodamas ir perkamas netikrųjų bendrovių akcijas; b) kitų bendrovių akcijas, kur akcijos laikomos išimtinai tik kaip akcininko investicijų forma; 4) kai priverstinai parduodamos netikrosios bendrovės akcijos ir pardavimas vykdomas dėl to, kad stambieji akcininkai savo veiksmais nesąžiningai pažeidė bendrovės veiklą, paprastai nustatant akcijų kainą yra taikoma proporcingumo taisyklė pagal visų bendrovės akcijų vertę. Ir atvirkščiai, kai juridinis asmuo nėra netikroji bendrovė, daroma neigiama akcijų vertės pataisa¹⁴⁴.

Atsakant į antrą klausimą, paminėtina, jog Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai nenustato, kurios dienos (ieškinio priėmimo, teismo sprendimo priėmimo, teismo sprendimo įsigaliojimo ir t.t.) verte turi būti nustatoma priverstinai parduodamų ar išperkamų akcijų kaina. Teismo diskrecijai yra palikta nuspręsti, kurios dienos verte ekspertai turi nustatyti akcijų kainą, įvertinus visas reikšmingas bylos aplinkybes, remiantis teisingumo ir protingumo principais.

Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. kovo 18 d. priimtoje nutartyje buvo konstatuota, jog atsakovo mokėtina akcijų kaina nustatoma pagal pažeidimo nustatymo dieną, kai atsakovas teismo sprendimu buvo pripažintas atlikęs veiksmus, kuriais pažeidė ieškovų teises ir teisėtus interesus. Toks teismo sprendimas yra diskutuotinas, kadangi minėtoje byloje ginčas tarp šalių buvo nagrinėjamas ne vienerius metus, perėjo per tris bendrosios kompetencijos teismų instancijas (apygardos, apeliacinį teismą ir kasacinį

¹⁴³ The Law Commission. *Shareholder Remedies* [interaktyvus]. 1997, cp. 142 [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawcom.gov.uk/docs/cp142.pdf>> [žiūrėta 2011-03-15].

¹⁴⁴ HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009, p. 439.

teisma)¹⁴⁵, todėl per tiek laiko galėjo žymiai pasikeisti ginčijamų akcijų vertė nuo ieškinio padavimo į apygardos teismą dienos iki kasacinio teismo sprendimo, pripažįstančio atsakovo neteisėtus veiksmus, dienos.

Darbo autorės nuomone, tikslingiausia būtų nustatyti priverstinai parduodamų akcijų kainą ieškinio priėmimo teisme momento buvusiai akcijų rinkos vertei. Tokios datos pasirinkimas, pagrindžiamas teisingumo principu, užtikrina sąžiningosios šalies teisėtus lūkesčius. Kaip jau minėta, bylinėjimosi teisme procesas gali užtrukti, o ypač tais konfliktiškais atvejais, kai šalys skundžia teismo sprendimus ir ginčas pasiekia patį Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą. Taip pat akcijų vertei įtakos gali turėti teismo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės arba piktybiški atsakovo veiksmai, siekiant sumažinti ginčo akcijų vertę.

Todėl svarstyтина galimybė įtvirtinti CK 2.119 str., kad priverstinai parduodamų akcijų kainą, ekspertai turi nustatyti pagal ieškinio pateikimo teismui dieną buvusią vertę, numatant galimybę teismui nukrypti nuo šios taisyklės tais atvejais, kai iš byloje nustatytų aplinkybių yra manoma, jog pagrįstai laikantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų turi būti taikoma kitokia akcijų vertės nustatymo diena.

Kaip ir LR CK, Jungtinės Karalystės BĮ taip pat neįtvirtina kokios dienos verte turi būti nustatoma išperkamų akcijų kaina. Jungtinės Karalystės teismų praktikoje nėra suformuotos griežtai taikomos taisyklės, kokios dienos verte įkainojamos akcijos. Tačiau visais atvejais turi būti paisoma teisingumo reikalavimų. Jungtinės Karalystės teismų praktikoje taikomi įvairūs variantai: atsakovo pažeidimo atlikimo diena; peticijos pateikimo diena; teismo įsakymo dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo diena; diena, kai vykdomas akcijų kainos nustatymas.

Jungtinės Karalystės teismai nustatydami kokios dienos verte ekspertai turėtų nustatyti akcijų kainą, turi atsižvelgti ir į tokių faktorių kaip akcijų prekybos vertybinių popierių biržoje ir kitą informaciją. Jeigu bendrovė veikia pelningai, ieškovams naudingiau būtų nustatyti vėlesnę akcijų įkainojimo dieną, pavyzdžiui, teismo įsakymo priėmimo ar dieną, kai yra atliekamas akcijų kainos nustatymas. Priešingai, kai bendrovė turi finansinių sunkumų ar yra pertvarkoma, teisingumas gali reikalauti, kad akcijų vertė būtų nustatoma ankstesne data, pavyzdžiui, peticijos pateikimo ar pažeidimo atlikimo diena¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Š. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“, Nr. 2-239/2010.

¹⁴⁶ The Law Commission. *Shareholder Remedies* [interaktyvus]. 1997, cp. 142 [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawcom.gov.uk/docs/cp142.pdf>> [žiūrėta 2011-03-15].

Pagal BĮ 996 str. 2 d. teismas gali ne tik nuspręsti dėl ieškovo akcijų išpirkimo, jis taip pat gali priimti įsakymą įpareigojantį ieškovą išpirkti stambiojo akcininko akcijas, tačiau toks ieškovų reikalavimas teismų praktikoje retai yra tenkinamas. Teismas, visų pirma, apsvarstys atsakovo finansines galimybes, sprendžiant kas turėtų priverstinai išpirkti akcijas. Taip pat priimdamas įsakymą, gali nustatyti, pavyzdžiui, jei atsakovas per nustatytą terminą nesurinks pakankamai pinigų išpirkti ieškovo akcijas, akcijos gali būti parduodamos trečiajai šaliai¹⁴⁷.

3.6. Akcijų perdavimas ir nustatytos kainos sumokėjimas

Įsiteisėjus teismo nutarčiai dėl akcijų kainos nustatymo, atsakovas per dvi savaites turi parduoti ieškovo nuosavybės akcijas, o ieškovas turi sumokėti nustatytą kainą atsakovui. Kaina yra sumokama perduodant ieškovo nuosavybės akcijas juridinio asmens, kurio akcijos yra parduodamos buveinėje arba kitoje ieškovo ir atsakovo sutartyje vietoje¹⁴⁸. Tuo tarpu jei ieškovas kreipėsi į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti savo teises, tuomet, atvirkščiai, ieškovas perduoda atsakovo nuosavybės bendrovės akcijas ir atsakovas turi jas priimti, bei sumokėti teismo nustatytą kainą.

Tuo atveju, jeigu atsakovas nevykdo savo pareigos perduoti ieškovo nuosavybės akcijas, juridinis asmuo turi anuliuoti atsakovo nuosavybės teises į akcijas patvirtinančius dokumentus ir apie tai viešai paskelbti teisės aktų nustatyta tvarka šaltinyje bei išduoti ieškovui naujus dokumentus, liudijančius nuosavybės teisę į priverstinai parduodamas akcijas. Tuo tarpu ieškovas gavęs iš juridinio asmens nuosavybės teises į akcijas patvirtinančius dokumentus turi pareigą sumokėti nustatytą kainą į depozitinę notaro, banko ar kitos kredito įstaigos sąskaitą¹⁴⁹.

Kitokia priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo tvarka yra numatyta, jeigu steigimo dokumentai ar akcininkų sutartys numato, jog pirmenybės teisė įsigyti priverstinai parduodamas akcijas yra suteikta kitiems asmenims. Esant pirmenybės teise turinčių asmenų, ieškovas įsiteisėjus teismo sprendimui dėl priverstinio akcijų pardavimo, turi pranešti juridiniam asmeniui apie tokius asmenis, o juridinis asmuo įsiteisėjus teismo sprendimui dėl akcijų kainos, turi informuoti tokius asmenis apie galimybę pasinaudoti pirmenybės teise įsigyti akcijų. Pirmenybės teisei įgyvendinti yra numatytas 30 dienų

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263, 2.120 str. 1 d.

¹⁴⁹ BARTKUS, Gintautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 244.

terminas. Jeigu pirmenybės teise nepasinaudojama arba įsigyjama tik dalis akcijų, visos arba likusios nenupirktos akcijos yra parduodamos ieškovo nuosavybėn¹⁵⁰.

CK nėra konkrečiai įtvirtinta, ar ieškovo reikalavimas dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo turi būti nukreiptas į visas atsakovo akcijas ar pakanka reikalauti išpirkti tik dalį atsakovo akcijų, kad būtų nutraukti juridinio asmens tikslams priešingi atsakovo veiksmai. CK komentaras ir teismų praktika taip pat nepasisako dėl šio klausimo. Darbo autorės nuomone, teismas privalo kiekvienu konkrečiu priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo atveju, įvertinęs visas byloje reikšmingas aplinkybes, o visų pirmą atsakovo veiksmų, kuriais yra pažeidžiami juridinio asmens veiklos tikslai, pobūdį, pritaikyti tokią sankciją juridinio asmens dalyvio atžvilgiu, kuri būtų proporcinga ir nepagrįstai neribotų asmens nuosavybės teisių.

CK komentaras numato, jog priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas sudaro prielaidas realiam juridinio asmens veiklos tikslų įgyvendinimui užtikrinti¹⁵¹. O siekiant užtikrinti realų bendrovės veiklos tikslų įgyvendinimą, juridinio asmens dalyvis nebūtinai visais atvejais turi būti pašalinamas išperkant iš jo visas akcijas.

Kaip jau minėta, taikant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutą akcijos visada bus išperkamos priverstinai. Priverstinis nuosavybės paėmimas neprieštaraus Konstitucijoje įtvirtintam nuosavybės neliečiamumo principui, tik jei atitiks tris sąlygas: pagal įstatymą, visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginant. Nuosavybės teisė gali būti ribojama tik tiek, kiek tai reikalinga patenkinti visuomenės interesą ir negali būti ribojama nepagrįstai, visada turi būti užtikrinama pusiausvyra tarp visuomenės interesų ir asmens nuosavybės teisių. Visuomenės interesas gali būti patenkinamas ir priverstinai pardavus tik dalį juridinio asmens dalyvio akcijų.

Autorės nuomone, teismas priimdamas sprendimą turi atsižvelgti į konkrečius, atsakovo veiksmus, kuriais yra pažeidžiami, juridinio asmens veiklos tikslai ir šio pažeidimo sunkumą ir atsižvelgiant į tai nuspręsti, ar iš atsakovo turi būti išperkamos visos akcijos, ar pakanka išpirkti tik dalį akcijų, kad būtų nutraukti neteisėti akcininko veiksmai (pavyzdžiui, tais atvejais, kai akcininkas turintis tam tikrą daugumą visuotiniame akcininkų susirinkime piktnaudžiauja savo balsavimo teise ir priima juridinio asmens veiklos tikslams priešingus sprendimus arba atvirkščiai vengia priimti sprendimus. Tokiu atveju pakaktų priverstinai išpirkti dalį akcijų, kad atsakovas nebeturėtų realios galios sprendimų priėmimui).

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 235.

Dar daugiau, atsakovas kreipdamasis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo turi būti finansiškai pajėgus išpirkti iš atsakovo visas akcijas. Toks instituto reglamentavimas, numatantis, jog atsakovo reikalavimas turi būti nukreiptas į visas atsakovui nuosavybės teise priklausančias akcijas, ieškovui gali užkirsti kelią dėl finansinių lėšų stokos pasinaudoti instituto teikiama galimybe ginti savo pažeistas teises. CK normą aiškinant taip, kad ieškovas galėtų savo reikalavimą dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo nukreipti į dalį atsakovui nuosavybės teise priklausančių akcijų, akcininkui galimybė ginti tiek savo, tiek ir juridinio asmens teises bei interesus palengvėtų.

Įvertinant tai, kas paminėta, CK normos įtvirtinančios priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutą turėtų būti suprantamos, aiškinamos ir taikomos taip, kad ieškovas turėtų teisę nukreipti savo reikalavimą tiek į visas, tiek į dalį akcijų, atsižvelgiant į atsakovo veiksmų, prieštaraujančių juridinio asmens veiklos tikslams pobūdį bei sudėtingumą. Taip pat teismas sprendamas konkrečią priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylą, turi įvertinti, kokios dalies priverstinis akcijų pardavimas nutrauktų priešingus šalies veiksmus. Tik taip suprantant priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto normas bus užtikrinami nuosavybės neliečiamumo ir teisingumo principai.

4. PRIVERSTINIO AKCIJŲ PARDAVIMO IR PIRKIMO INSTITUTO ATRIBOJIMAS NUO PANAŠIŲ NACIONALINĖS TEISĖS INSTITUTŲ

Išnagrinėjus priverstinio akcijų pirkimo ir pardavimo instituto etapus, teorijoje ir praktikoje pasitaikančias problemas, toliau tikslinga būtų atskirti nagrinėjamą institutą nuo kitų panašių Lietuvos teisinėje sistemoje esančių institutų, kuriais naudojantis taip pat priverstinai yra parduodamos juridinio asmens dalyvių akcijos. Šiame skyriuje lyginamuoju aspektu bus nagrinėjami trys į priverstinį akcijų pardavimą ir pirkimą panašūs institutai:

- 1) privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas;
- 2) privalomas oficialus siūlymas;
- 3) priverstinis banko akcijų pardavimas.

Visų šių institutų taikymo atveju yra priverstinai parduodama ir perkama juridinio asmens akcijų dalis juridiniame asmenyje. Reikšminga yra palyginti ir išskirti šių institutų požymius tam, kad geriau suvoktume priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo priemonės taikymo reikalingumą, jo vietą tarp kitų panašių institutų. Šiame darbo skyriuje, darbo autorė apsiribos tik svarbiausių lyginamų institutų bruožų išskyrimu ir detaliai neaprašinės institutų reglamentavimo.

4.1. Privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas

Privalomo akcijų pardavimo teisė (angl. - *squeeze-out right*) suprantama kaip daugumos įmonės akcijų savininko ir (arba) su juo susijusių asmenų teisė priversti smulkiuosius akcininkus parduoti savo akcijas jam¹⁵². Taip pat, priešingai, ir smulkiųjų akcininkų teisė reikalauti daugumos įmonės akcininko savininko ir (arba) su juo susijusių asmenų išpirkti iš jų turimas akcijas – smulkiųjų akcininkų akcijų pirkimo teisė (angl. - *sell-out right*).

Privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo institutas bei priverstinis akcijų pirkimas ir pardavimas turi tam tikrų panašumų. Šiuos institutus visų pirma vienija tai, kad jie nustato priverstinius akcijų perleidimo ir įsigijimo būdus. Taip pat šių institutų taikymu yra siekiama panašių tikslų – apsaugoti smulkiųjų akcininkų teises ir interesus, užtikrinti veiksmingai veikiantį juridinį asmenį. Abiejų institutų atveju, nuosavybė yra paimama atlygintinai, nustatant teisingą kainą už priverstinai perkamas - parduodamas akcijas.

¹⁵² BURKAZ, M.; PANUNZI, F. *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*. Law Working Paper, 2003, Nr. 10, p. 54.

Nustatant teisingą akcijų kainą abiejų institutų atveju yra taikomos panašios akcijų vertės nustatymo taisyklės.

Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bei privalomo akcijų pirkimo ir pardavimo institutų sąvokos, įtvirtintos įstatymuose, yra panašios ir literatūroje gali būti dažnai painiojamos, tačiau po šiomis sąvokomis esančius institutus nesunku atskirti tokiais požymiais:

1) visų pirma, abu institutai yra įtvirtinti skirtinguose įstatymuose. Priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas – CK antrosios knygos, 2 dalies, IX skyriuje, kaip priverstinis akcijų (dalių, pajų) pardavimas. Tuo tarpu privalomo akcijų pirkimo ir pardavimo institutas yra reglamentuojamas VPĮ 37 str.¹⁵³

2) skiriasi pagrindinis analizuojamų institutų tikslas. Priverstinio akcijų pirkimo ir pardavimo institutas yra sukurtas tam, kad esant juridinio asmens dalyvio veiksmams, kurie yra priešingi juridinio asmens veiklos tikslams, toks dalyvis būtų pašalinamas iš juridinio asmens valdymo išperkant iš jo turimas bendrovės akcijas arba galimybė juridinio asmens dalyviui pasitraukti iš bendrovės, kai jis dėl kito akcininko kaltės negali įgyvendinti savo kaip dalyvio teisių ir teisėtų interesų. Tuo tarpu privalomojo akcijų pirkimo ir pardavimo institutu, visų pirma, yra siekiama apsaugoti smulkiųjų akcininkų teises ir interesus, taip pat kartu suderinti stambiojo bei smulkiųjų akcininkų interesus, suteikiant teisę stambiajam akcininkui išpirkti smulkiuosius, o smulkiesiems reikalauti, kad jų akcijos būtų išpirktos stambiujų.

3) priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas visada yra įgyvendinamas teismine tvarka priėmus sprendimą, kuriuo yra patenkinamas ieškovo ieškinys ir akcijos priverstinai parduodamos kaip sankcija už juridinio asmens dalyvio veiksmus, kurie prieštaravo juridinio asmens veiklos tikslams. Privalomo akcijų pirkimo ir pardavimo procedūra vykdoma ne teismine tvarka. Tačiau siekiant užtikrinti, kad už perkamas – parduodamas akcijas būtų teisingai atlyginama, akcininkams numatyta galimybė kreiptis į teismą ir ginčyti akcijų kainą;

4) akcininkams siekiant pasinaudoti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo priemone, privalomas advokato dalyvavimas, kai tuo tarpu privalomo akcijų pirkimo ir pardavimo instituto taikymo atveju advokato dalyvavimas nėra būtinas;

5) skirtingas subjektų, galinčių pasinaudoti šiais institutais, ratas ir jų nuosavybės dalis juridiniame asmenyje. Dėl priverstinio akcijų pirkimo ir pardavimo gali kreiptis vienas ar keli uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai, ūkinės bendrijos nariai, žemės

¹⁵³ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626, 37 str.

ūkio bendrovės arba kooperatinės bendrovės nariai, turintys ne mažiau kaip 1/3 juridinio asmens akcijų ar kitokio analogiško turto. Tuo tarpu dėl privalomo akcijų pardavimo gali kreiptis tik akcinių bendrovių akcininkai. Stambusis akcininkas gali pasinaudoti privaloma akcijų pardavimo teise tik jeigu, jis turi daugiau nei 95 % akcinės bendrovės akcijų¹⁵⁴. Taip pat ir atvirkščiai, mažieji akcininkai gali pasinaudoti privaloma akcijų pirkimo teise, kai stambusis akcininkas turi įsigijęs daugiau nei 95 % akcijų¹⁵⁵. Kaip jau minėta, dėl privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo negali kreiptis uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai, todėl jeigu šie akcininkai norėtų pasinaudoti šio instituto suteikiama galimybe išpirkti smulkiuosius akcininkus, turėtų būti keičiama juridinio asmens teisinė forma;

6) priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas gali būti vykdomas, kai yra nustatomi, juridinio asmens dalyvio veiksmai, prieštaraujantys juridinio asmens veiklos tikslams. Kaltė yra preziumuojama ir pasireiškia neatitikimu rūpestingo, apdairaus juridinio asmens dalyvio, veikiančio juridinio asmens ir kartu savo interesams, standarto. Tuo tarpu privalomas akcijų pirkimas ir pardavimas gali būti taikomas nepriklausomai nuo akcininko kaltės, nėra svarbu ar smulkiojo juridinio asmens dalyvio veiksmai prieštarauja ar neprieštarauja juridinio asmens tikslams¹⁵⁶;

7) abiejų institutų atveju priverstinai parduodant akcijas už jas turi būti teisingai atlyginama nustatant teisingą akcijų vertę. Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atveju, kainą nustato teismas atsižvelgęs į ekspertų pateiktą ataskaitą dėl akcijų vertės. Tuo tarpu privalomo akcijų pirkimo ir pardavimo instituto atveju VPĮ 37 str. 4 d. numato principus, kuriais remiantis turi būti nustatoma teisinga akcijų kaina. Visgi akcininkams, nepatenkintiems išpirkimo kaina, numatyta galimybė kreiptis į teismą, kad šis nustatytų teisingą kainą. Tokiu atveju kaip ir priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atveju *mutatis mutandis* taikomos tos pačios normos, numatančios akcijų kainos nustatymo, ekspertų skyrimo taisykles¹⁵⁷;

8) Skirtingai nei priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas, privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas yra suderintas Europos Sąjungos mastu. Institutas yra įtvirtintas Tryliktojoje bendrovių teisės direktyvoje, kuri priimta 2004 m. balandžio 21 d.¹⁵⁸

¹⁵⁴ *Ibid.*, 37 str. 1 d.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 37 str. 16 d.

¹⁵⁶ MISIUS, R. *Privalomo smulkiųjų akcinių akcijų pardavimo problematika*. Vilnius: Jurisprudencija, 2004, Nr. 55 (47), p. 91.

¹⁵⁷ *Cit. op.* 154, 37 str. 14 d.

¹⁵⁸ 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo pasiūlymų. OL, 2004 L 142, p.12.

4.2. Privalomas oficialus siūlymas

VPI 2 str. 32 d. įtvirtina dar vieną priverstinį akcijų pardavimo būdą - privalomo oficialaus siūlymo institutą, kurio esmė yra ta, jog asmuo, įgijęs akcijų, suteikiančių daugiau kaip 1/3 balsų bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime, vertybinių popierių savininkams privalo pateikti viešą pasiūlymą supirkti likusius balsavimo teisę suteikiančius tos bendrovės išleistus vertybinius popierius ir vertybinius popierius, patvirtinančius teisę įsigyti balsavimo teisę suteikiančius popierius¹⁵⁹.

Privalomą oficialų siūlymą nuo priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto įtvirtinto CK galime atskirti tokiais požymiais:

1) privalomo oficialaus siūlymo priemonę, kaip ir anksčiau minėtą privalomą akcijų pardavimą, ir pirkimą įtvirtina VPI;

2) privalomo oficialaus siūlymo institutas, kaip ir anksčiau nagrinėtas privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas, skirtas apsaugoti smulkiųjų akcininkų interesus, kai vienas ar keli kartu veikiantys asmenys savo rankose sutelkia bendrovės kontrolę. Tokiems asmenims atsiranda alternatyvi įstatymo pareiga pasiūlyti kitiems bendrovės akcininkams nupirkti iš jų likusias akcijas arba patiems perleisti turimas akcijas, kurios viršija nustatytą ribą. Taigi visiems likusiems akcininkams yra suteikiamos vienodos galimybės parduoti turimas bendrovės akcijas ir taip išėiti iš juridinio asmens;

3) privalomas oficialus siūlymas teikiamas tik dėl akcinės bendrovės akcijų išpirkimo, o pareigą pateikti oficialų siūlymą turi akcininkas ar kartu veikiantys keli akcininkai, kurie įgyja akcijų, kurios suteikia daugiau kaip 1/3 balsų akcininkų visuotiniame susirinkime¹⁶⁰. Uždarųjų akcinių bendrovių akcininkams ir kitų teisinių formų juridinių asmenų dalyviams nėra numatyta pareiga teikti privalomą oficialų siūlymą;

4) akcininkai, kuriems yra pateiktas privalomas oficialus siūlymas turi apsisprendimo teisę parduoti ar neparduoti akcijas bendrovės kontrolę turintiems akcininkams. Tuo tarpu priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo atveju teismui nustačius, prieštaraujančius juridinio asmens tikslams dalyvio veiksmus, akcijos parduodamos priverstinai, atsakovas privalo parduoti savo turimas akcijas;

5) kaip ir privalomas akcijų pirkimas ir pardavimas, privalomas oficialus siūlymas yra vykdomas ne teismine tvarka. VPI nustato, jog akcininkas per 4 prekybos dienas turi

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626, 2 str. 32 d.

¹⁶⁰ *Ibid.*, 31 str. 1 d.

viešai paskelbti bendrovės, dėl kurios akcijų teikiamas oficialus siūlymas, apie 1/3 balsų ribos peržengimą ir apie savo ketinimą teikti privalomą oficialų siūlymą ar ketinimą perleisti šią balsų ribą viršijančias akcijas. Per 20 dienų po viešo paskelbimo Vertybinių popierių komisijai tvirtinti yra pateikiamas cirkuliaras, kuriame nurodoma visa pagrindinė informacija apie oficialų siūlymą¹⁶¹. Oficialus siūlymas pradedamas įgyvendinti 4 diena po Vertybinių popierių komisijos sprendimo patvirtinti cirkuliarą dienos. Privalomas oficialus siūlymas gali trukti nuo 14 iki 70 dienų ir įgyvendinamas reguliuojamoje rinkoje¹⁶²;

6) privalomo oficialaus siūlymo akcijų kaina turi būti teisinga. VPI numato principus, kuriais vadovaujantis yra nustatoma kaina¹⁶³. Tačiau siekiant užtikrinti privalomo oficialaus siūlymo kainos atitiktį teisingumo reikalavimams bendrovės akcininkai gali kreiptis į teismą. Tokiu atveju ekspertų skyrimo ir kainos nustatymo tvarkai taikomos tokios pačios taisyklės kaip ir priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atveju *mutatis mutandis* taikomi CK 2.118, 2.119 ir 2.127-2.130 str.¹⁶⁴;

7) privalomo oficialaus siūlymo priemonė yra suderinta Europos Sąjungos mastu, tokį instituto unifikavimą nulėmė kapitalo judėjimas ir reikalingumas suvienodinti bendrovių kontrolės perėmimų palengvinimo mechanizmą ir siekiant užtikrinti smukiųjų akcininkų teises. Privalomas oficialus siūlymas kaip ir privalomas akcijų pardavimas ir pirkimas pirmą kartą įtvirtintas Tryliktojoje bendrovių teisės direktyvoje¹⁶⁵. Tuo tarpu LR CK įtvirtintas priverstinis akcijų pardavimas ir pirkimas nėra suderintas Europos Sąjungos mastu, pačios valstybės narės sprendžia dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto įtvirtinimo savo nacionaliniuose įstatymuose.

4.3. Priverstinis banko akcijų pardavimas

Svarbu aptarti ir priverstinį banko akcijų pardavimą, įtvirtintą Lietuvos Respublikos bankų įstatymo (toliau Bankų įstatymas) 27 str.¹⁶⁶, kuris su tam tikromis išimtimis vykdomas pagal bendras priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo taisykles nustatytas CK. Bankų įstatyme yra įtvirtintos specialios taisyklės, kurioms teikiama pirmenybė CK įtvirtintų bendrųjų priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo taisyklių atžvilgiu. Galima

¹⁶¹ *Ibid.*, 33 str. 3 ir 5 d.

¹⁶² *Ibid.*, 33 str. 1 d.

¹⁶³ *Ibid.*, 34 str. 1 d.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 34 str. 7 d.

¹⁶⁵ 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo pasiūlymų. OL, 2004 L 142, p.12.

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832, 27 str.

išskirti tokius priverstinio banko akcijų pardavimo skirtumus nuo bendrų priverstinio akcijų pirkimo ir pardavimo taisyklių:

1) visų pirma, skiriasi priverstinio banko akcijų pardavimo pagrindas, kuriuo remiantis atsiranda teisė kreiptis į teismą ir reikalauti priverstinai parduoti banko akcijas. Analizuojamas Bankų įstatymo 27 str. 1-2 d. nustato 2 kreipimosi pagrindus: a) akcininko neatitikimas Bankų įstatymo nustatytiems reikalavimams ar neigiamos įtakos darymas patikimam banko valdymui; b) banko visuotinis akcininkų susirinkimas nepriima sprendimo dėl banko minimalaus kapitalo dydžio atkūrimo ar per nustatytą laiką banko kapitalas neatkuriamas¹⁶⁷;

2) antra, dėl priverstinio banko akcijų pardavimo teisę kreiptis į teismą turi bankų priežiūros institucija, o ne banko akcininkai. Bankų priežiūros institucija yra Lietuvos bankas¹⁶⁸. Tuo tarpu taikant priverstinę akcijų pirkimą ir pardavimą, teisę kreiptis turi juridinio asmens dalyviai;

3) taikant priverstinio banko akcijų pardavimo institutą akcijos yra parduodamos priežiūros institucijos nurodytam asmeniui ar asmenims. Taigi banko akcijas gali įgyti ne tik banko dalyviai, bet ir kiti asmenys. Visgi, prioritetas yra teikiamas banko akcininkams. Dėl antrojo pagrindo, kai banko visuotinis akcininkų susirinkimas nepriima sprendimų dėl banko minimalaus kapitalo dydžio atkūrimo ar nėra atkuriamas kapitalas per nustatytą laiką, priežiūros institucija gali reikalauti, kad visos banko akcininkams priklausančios akcijos būtų parduodamos kitiems asmenims¹⁶⁹. Tuo tarpu priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto atveju akcijas išimtinai gali įgyti tik juridinio asmens dalyviai, išskyrus atvejus, kai pirmenybės teisę įsigyti priverstinai paduodamas akcijas turi ir kiti asmenys, kurie nėra juridinio asmens dalyviai;

4) Bankų įstatymo 3 str. 3 d. numato, jog banko teisinė forma gali būti tiek akcinė bendrovė, tiek ir uždaroji akcinė bendrovė¹⁷⁰. Taigi, priverstinis banko akcijų pardavimas gali būti taikomas abiejų teisinių formų bankams - tiek uždaro tipo bankams, tiek ir atviro. Tuo tarpu CK nėra numatęs, kad gali būti kreipiamasi dėl akcinės bendrovės akcijų priverstinio pardavimo. Darbo autorės nuomone, Bankų įstatyme yra įtvirtinta specialioji taisyklė, kuria praplečiamas juridinių asmenų, dėl kurių priverstinio akcijų pardavimo galima kreiptis, sąrašas. Nelogiška netaikyti priverstinio akcijų pardavimo atviro tipo bankams, nes kitaip būtų negalima pašalinti banko akcininko neatitinkančio įstatymų nustatytus reikalavimus ar darančio neigiamą įtaką patikimam banko valdymui

¹⁶⁷ *Ibid.*, 27 str. 1-2 d.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 64 str. 1 d.

¹⁶⁹ *Ibid.*, 27 str. 1-2 d.

¹⁷⁰ *Ibid.*, 3 str. 3 d.

iš banko, kurio teisinė forma yra akcinė bendrovė. Taip pat pabrėžtina, jog Bankų įstatymas nenumato skirtingo atviro bei uždaro tipo bankų veiklos reglamentavimo, todėl tiek akcinių bendrovių, tiek uždarytų akcinių bendrovių formos bankams turi būti taikomos tos pačios priverstinio akcijų pardavimo taisyklės;

5) galiausiai Bankų įstatymas numato kitokią ekspertų darbo apmokėjimo tvarką – teismo paskirtų ekspertų darbą bei kitas išlaidas apmoka ne priežiūros institucija, kuri kreipiasi dėl priverstinio banko akcijų pardavimo ir ne banko akcininkai, o pats bankas¹⁷¹. Tuo tarpu pagal bendras CK įtvirtintas instituto taisykles teismas nusprendžia, kas apmokės ekspertų darbą ir kitas jų turėtas išlaidas. Toks reglamentavimas Bankų įstatyme yra nustatytas pagrįstai, nes priežiūros institucijai, kuri yra valstybės institucija, apmokėti ekspertų išlaidas būtų per sunkus finansinis įpareigojimas.

Darbo autorės nuomone, dauguma priverstinio banko akcijų pardavimo instituto reglamentavimo skirtumų yra susiję su specialiu banko teisiniu statusu. Bankų veiklą siekiama reglamentuoti taip, kad bankų sistema būtų stabili, patikima, efektyvi ir saugi. Todėl priežiūros institucijai siekiant užtikrinti banko veiklos stabilumą ir patikimumą yra suteiktos teisės esant banko akcininko veiksams, kuriais yra daroma neigiama įtaka banko valdymui ar kuris neatitinka jam įstatymų keliamų reikalavimų, kreiptis į teismą dėl priverstinio šio akcininko akcijų pardavimo. Tačiau paminėtina, jog šis priverstinio banko akcijų pardavimo institutas praktikoje dar nė karto nebuvo taikytas.

¹⁷¹ *Ibid.*, 27 str. 3 d.

IŠVADOS

Magistro baigiamajame darbe pateikiamos šios pagrindinės išvados:

1) Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto įtvirtinimu CK siekiama šių tikslų: a) užtikrinti veiksmingai veikiančius juridinius asmenis; b) užtikrinti akcininkų teisių ir interesų apsaugą; c) spręsti bendrovėje teises aklaivietes ir konfliktus tarp akcininkų.

2) Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto taikymo metu akcijos visada yra parduodamos priverstinai, todėl kyla šio instituto neprieštaravimo nuosavybės neliečiamumo principui klausimas. Nuosavybės neliečiamumo principas nėra absoliutus ir esant tam tikrom sąlygom gali būti ribojamas. Priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas neprieštaruoja nuosavybės neliečiamumo principui, kadangi vykdomas įstatymo nustatyta tvarka, visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginant.

3) Teismams daugiausiai problemų priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylose kelia laikinųjų apsaugos priemonių taikymas. Teismai dažnai nepagrįstai visa apimtimi uždrausdavo atsakovui naudotis visomis akcijų suteikiamomis turtinėmis bei neturtinėmis teisėmis. Drausti atsakovui įgyvendinti neturtinę balsavimo teisę akcininkų susirinkimuose ir naudotis tomis turtinėmis teisėmis, kurias galima įgyvendinti tik visuotiniam akcininkų susirinkimui priėmus sprendimą kvalifikuota balsų dauguma, nėra prasmės, kadangi atsakovas negalės pats vienas priimti svarbiausių bendrovės veiklai sprendimų. Taip pat nėra pagrindo riboti akcininko turtines teises, dėl kurių sprendimai priimami paprasta balsų dauguma, ir kitų neturtinių teisių, kadangi jos paprastai neturi lemiamos reikšmės bendrovės veiklai.

4) CK ir kiti įstatymai nenumato, kokios dienos verte, turi būti nustatoma priverstinai parduodamų ir perkamų akcijų kaina. Tokios instituto nuostatos neįtvirtinimas gali sukelti neaiškumą civilinio proceso šalims ir pačiam teismui, kuris turi nustatyti, kurios dienos verte ekspertai turi nustatyti ginčo akcijų kainą. Siūloma pakeisti CK 2.119 str. numatant, kad akcijų vertė bus nustatoma ieškinio įteikimo teisme momento buvusiai akcijų rinkos vertei su teise teismui nukrypti nuo šio momento, kai konkrečios bylos aplinkybės ir protingumo, teisingumo bei sąžiningumo principai reikalauja taikyti kitokį akcijų vertės nustatymo momentą.

5) CK nenumato ir teismų praktika nepasisako, ar ieškovo reikalavimas dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo turi būti nukreiptas į visas ar gali būti nukreiptas ir į tam tikrą dalį atsakovo akcijų, kurias išpirkus pakaktų nutraukti atsakovo veiksmus,

priešingus juridinio asmens veiklos tikslams. Siūlytina, kad CK normos būtų aiškinamos ir taikomos taip, kad ieškovas galėtų kreiptis ir dėl dalies atsakovo akcijų priverstinio išpirkimo, atsižvelgiant į atsakovo veiksmų pobūdį ir sunkumą, o teismas sprenddamas priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo bylą, nustatęs priešingus juridinio asmens veiklos tikslams atsakovo veiksmus, įvertintų kokios dalies akcijų išpirkimo pakaktų nutraukti tokiems veiksams.

6) Nuo kitų priverstinių akcijų pardavimo būdų CK įtvirtintą priverstinį akcijų pardavimą ir pirkimą iš esmės galime atskirti institutų tikslais bei subjektų ratu. Privalomo akcijų pardavimo ir pirkimo bei privalomo oficialaus pasiūlymo institutų pagrindinis tikslas – smulkiųjų akcininkų teisių ir interesų apsauga, o šie institutai taikomi akcinių bendrovių akcininkų atžvilgiu. Tuo tarpu priverstinis banko akcijų pardavimas išimtinai taikomas tik dėl banko akcijų pardavimo ir su tam tikromis išimtimis, numatytomis Bankų įstatyme, vykdomas pagal CK nustatytas bendrąsias priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto taisykles.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

Tarptautiniai teisės aktai:

- 1) 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.
- 2) 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
- 3) 1952 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, garantuojant kai kurias kitas teises ir laisves, be tų, kurios joje nurodytos, pirmasis protokolas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 15-386.

Europos Sąjungos teisės aktai:

- 4) 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/25/EB dėl įmonių perėmimo pasiūlymų. OL, 2004 L 142, p.12.

Nacionaliniai teisės aktai:

- 5) Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1042.
- 6) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138.
- 7) Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 108-2729.
- 8) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2263.
- 9) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
- 10) Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626.
- 11) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr.64-1914.
- 12) Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832.

- 13) Lietuvos Respublikos Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1999, Nr. 52-1672.
- 14) Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl turto vertinimo metodikos“. Valstybės žinios, 1996, Nr.16-426.

Specialioji literatūra:

- 15) BARANAUSKAS, E., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2007.
- 16) DAVIES, P. L. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. 8th ed.* London: Sweet and Maxwell, 2008.
- 17) HANNIGAN, B. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2009.
- 18) Lietuvos turtą ir verslą vertinančių įmonių asociacija. *Nacionaliniai turto ir verslo vertinimo standartai*. Vilnius: UAB Girona, 2004.
- 19) MIKELĖNAS, V.; BARTKUS, G.; MIZARAS, V.; KESERAUSKAS Š. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- 20) VILEITA, A., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
- 21) WARENDORF, H.; THOMAS, R.; CURRY-SAMNER, I. *The Civil Code of the Netherlands*. The New York: Walters Kluwer Legal, 2009.
- 22) WILD, C.; WEINSTEIN, S.; SMITH, K., KEENAN, D. J. *Smith and Keenan's Company law*. Essex: Pearson Longman, 2009.
- 23) BURKAZ, M.; PANUNZI, F. *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*. Law Working Paper, 2003, Nr. 10.
- 24) MISIUS, R. *Privalomo smulkiųjų akcininkų akcijų pardavimo problematika*. Vilnius: Jurisprudencija, 2004, Nr. 55 (47), p. 90-101.
- 25) VAN DER ELST, C.; VAN DEN STEEN, L. *Opportunities in the M&A Aftermarket: Squeezing out and Selling out*". Financial Law Institute, University Gent: Working Paper Series, 2006, Nr. WP 2006-12, p. 1-57.

Teismų praktika:

Tarptautinių ir užsienio valstybių teismų praktika:

- 26) Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. vasario 21 d. sprendimas byloje Nr. 98, *James ir kiti v. Jungtinė Karalystė* (1986), 8 EHRR 123.
- 27) Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. spalio 25 d. sprendimas byloje Nr. 8588/79 ir 8589/79, *Bramelid and Malmström v. Švedija*(1984), 29 DR 64.
- 28) Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Nr. 52, *Sporrong and Lönnroth v. Švedija* (1983), 5 EHRR 35.
- 29) Europos Žmogaus Teisių Komisijos 2003 m. vasario 20 d. sprendimas byloje Nr. 44324/98, *Kind v Vokietija*(2003).
- 30) Anglijos ir Velso apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje *Grace v Biagoli* (2006), 2 BCLC 70.
- 31) Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų teismo 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *O'Neill v Phillips* (1999), 2 BCLC 1.

Nacionalinių teismų praktika:

- 32) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo 19 straipsnio 1 dalies (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Pareiškėjo – Panevėžio miesto apylinkės teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo 16 straipsnio 2 dalis (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 8-284.
- 33) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Nr. 27 „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį

- nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 24-1004.
- 34) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalių, 12 straipsnio 3 punkto, 16 straipsnio 3 dalies ir šio straipsnio 9 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl šio įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4 bei 5 dalių ir 12 straipsnio 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo 8 straipsniui“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 29-938.
- 35) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 17-419.
- 36) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1993, Nr. 70-1320.
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. R. V.*, Nr. 3K-3-334/2009, kat. 99.1.1 (S).
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *Ž. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“*, Nr. 3K-3-323/2008, kat. 27.10 (S).
- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penki kontinentai“ bankinės technologijos*, Nr. 3K-3-483/2007, kat. 27.10.
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Marių žvejys“*, Nr. 3K-3-416/2007, kat. 44.5.2 (S).
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. v. S. R., S. L., A. Z.*, Nr. 3K-3-155/2003, kat. 21.9; 21.2.2.1;
- 42) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. v. J. F.*, Nr. 2-1220-1/10.

- 43) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje *Š. N., K. T., J. T., A. T., Z. T., D. T., A. T. v. UAB „Grigiškių statyba“*, Nr. 2-239/2010.
- 44) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje *O. A., G. D. A., E. G., A. L., A. L., V. L., V. T., A. Š., J. T., R. V. ir A. Š. v. J. K.*, Nr. 2-1150/2010.
- 45) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. P. ir L. P. v. E. S. ir D. S.*, Nr. 2A-415/2009.
- 46) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Z. M. v. S. A. ir A. V.*, Nr. 2-953/2008.
- 47) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. UAB „Pireka“*, Nr. 2-831/2008.
- 48) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kriptonika“ v. UAB „Penki kontinentai“*, Nr. 2-505/2008.
- 49) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Penki kontinentai“ v. UAB „Kriptonika“*, Nr. 2-127/2008.
- 50) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *R. S. v. VŠĮ „Vilniaus verslo teisės akademija“*, Nr. 2-40/2007.
- 51) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *T. A. ir Q. A. v. A. B. ir UAB „Metbalta“*, Nr. 2-182/2006.
- 52) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje *Z. V. v. AS „Parex bankas“ ir SIA „Parex lizingas“*, Nr. 2-96/2006.
- 53) Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. G. v. UAB „Pireka“*, Nr. 2-3002-798/2008.
- 54) Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Penki kontinentai“ v. UAB „Kapitalo valdymo grupė“*, Nr. 2-2025-51/2007.

Elektroniniai dokumentai:

- 55) Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Civilinio kodekso projektas (Antroji knyga)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-2269 [žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=93281 [žiūrėta 2011-02-27].

- 56) Teisės ir teisėtvarkos komitetas, Lietuvos Respublikos Seimas. *Civilinio kodekso projektas (Antroji knyga)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-2269 (2) [žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=102245> [žiūrėta 2011-02-27].
- 57) Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Aiškinamasis raštas dėl Civilinio kodekso Antrosios knygos projekto* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-2269 [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=93282> [žiūrėta 2011-03-01].
- 58) Teisės departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Išvada Civilinio kodekso projektui (antrajai knygai)* [interaktyvus]. 2000, Nr. P-1139 [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=97278> [žiūrėta 2011-03-01].
- 59) Europos Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuso [interaktyvus]. 2008-06-29, Nr. KOM(2008)396 [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:087E:0300:0321:LT:PDF>> [žiūrėta 2011-03-01].
- 60) Australian Government. *Corporations Act 2001*. [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2011-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.comlaw.gov.au/Details/C2011C00173>> [žiūrėta 2011-02-28].
- 61) The Official Home of UK Legislation. 2006 m. *Companies Act 2006 m.* [interaktyvus]. 2006, c. 46 [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>> [žiūrėta 2011-03-15].
- 62) The Law Commission. *Shareholder Remedies*[interaktyvus]. 1997, cp. 142 [žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawcom.gov.uk/docs/cp142.pdf>> [žiūrėta 2011-03-15].
- 63) Canadian Legal Information Institute. *Canada Business Corporations Act 1985*. [interaktyvus]. 1985, C-44 [žiūrėta 2011-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.canlii.org/en/ca/laws/stat/rsc-1985-c-c-44/latest/rsc-1985-c-c-44.html>> [žiūrėta 2011-02-28].
- 64) Minnesota Office of the Revisor of Statutes. *Minnesota Business Corporation Act* [interaktyvus]. 1981, c. 302A [žiūrėta 2011-02-28]. Prieiga per internetą: <<https://www.revisor.mn.gov/statutes/?id=302A.751>> [žiūrėta 2011-02-28].

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjamas priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo institutas, kuris užtikrina juridinio asmens dalyvio teisę kreiptis į teismą ir reikalauti, kad priverstinai būtų parduotos juridinio asmens dalyvio akcijos, kurio veiksmai pažeidžia juridinio asmens veiklos tikslus arba reikalauti, kad iš besikreipiančiojo būtų išpirktos akcijos, kai jis dėl kito juridinio asmens dalyvio veiksmų negali tinkamai įgyvendinti savo teisių.

Pirmojoje šio darbo dalyje, siekiant geriau suvokti priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto teisės normų esmę ir reikalingumą, yra atskleidžiama instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisėje raida, priežastys ir tikslai. Institutas perkeltas iš Olandijos teisės į LR CK pakankamai neseniai ir pastaruoju metu pastebimas šio instituto dažnėjantis taikymas teismų praktikoje, todėl svarbu tinkamai ir vienodai aiškinti ir taikyti instituto teisės normas tiek teisės teorijoje, tiek praktikoje.

Kadangi priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto taikymo metu visuomet yra priverstinai parduodamos akcininkui nuosavybės teise priklausančios akcijos, antrojoje magistrinio darbo dalyje nagrinėjamas instituto neprieštaravimo nuosavybės neliečiamumo principui klausimas.

Trečiojoje darbo dalyje nagrinėjami konkretūs priverstinio akcijų pardavimo ir pirkimo instituto etapai. Institutas CK reglamentuojamas pakankamai išsamiai, tačiau šis institutas atsirado pakankamai neseniai ir nesant išsamesnių doktrininų teisės normų tyrimų ir teismų praktikos išaiškinimų, jau spėta susidurti su šio instituto teorinio ir praktinio taikymo problemomis. Todėl šiame darbe autorė daugiausiai dėmesio skyrė visapusiškai atskleisti instituto teisės normų turinį, išgryninti instituto įtvirtinimo teisės normose ir taikymo teismų praktikoje aktualiausią problematiką, bei pasiūlyti problemų sprendimo bei tolimesnio instituto tobulinimo variantus.

Nacionalinėje teisėje yra įtvirtinti ir kiti priverstiniai akcijų pardavimo būdai, todėl ketvirtojoje magistrinio darbo dalyje, siekiama palyginti ir griežtai atskirti minėtų institutų pagrindinius požymius nuo nagrinėjamo instituto, tam kad geriau būtų suvokiama instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisėje reikšmė ir vieta tarp kitų panašių institutų.

SUMMARY

Forced Selling and Buying of Shares

Master's thesis analyses the institution of forced selling and buying of shares, which gives a right to a member of legal person to file an application to the court and request the forced sale of shares from the legal person's member whose actions contradict the goals of legal person's activities or request the purchase of shares from him, when proper exercise of his rights has been obstructed by the legal person's member.

The first part of this work discloses the evolution, reasons and goals of forced selling and buying of shares institution consolidation in the national law, in order to understand better the purport and necessity of legal rules of the institution. The institution was transferred to Lithuanian Civil code from the Netherland law not so long ago and it is noticeable that recently this institution is applied in the case law more frequently and therefore it is important to interpret and apply the same rules properly and alike both in the legal theory and practice.

Since during the implementation of the institution of forced selling and buying of shares the shares owned by shareholder are always sold by force, the second part of master's thesis analyses non-contradiction issue of this institution to immunity of property principle.

The third part deals with particular stages of the institution of forced selling and buying of shares. The institution is comprehensively regulated in Civil code however the absence of more detailed doctrinal law studies and judicial interpretations of law the problems of theoretical and practical application of this institution have already been encountered. Therefore, the author of this work mainly focuses on the full disclosure of the contents of the legal rules of the institution, finds out the most relevant problems of institution consolidation in legal rules and application in judicial practice and suggests solutions of the problems and options for further improvement of the institution.

The national laws have also consolidated other methods of forced sale of shares, therefore in the fourth part of the master's thesis the author seeks to compare and make clear distinction between the institutions main features, in order to build awareness of the significance of the forced selling and buying of shares institution consolidation in national law and identify the place of the institution among other similar institutions.